№ 102 Կիրակի, 2 Յունիսի (20 մայիսի)

1918
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Կիրակի, 2 Յունիսի (20 մայիսի) № 102

Յունիսի 1-ից մինչև տարվայ վերջ՝
Կովկասում —28 ր., արտասահման—45 ր.
Ամսական — 4 ր., » — 8 ր.
Առանձին համարները Թիֆլիսում և գաւառներում 35 կ., երկաթուղային կայարաններում 40 կոպ.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ»
Tiflis. Rédaction „Mschak"
Соломоновская, 21.

Խմբագրատան տելէֆոն № 2—53

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—3
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են Կովկասում երկաթանիշ տողատեղին 50—30 կոպ., Կովկասից դուրս՝ 60—40 կոպ.

Հասցէն փոխելու համար պէտք ուղարկել թէ հին հասցէն և թէ 1 րուբլի։

ՄՇԱԿ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է (պայմանական) 1918 Թ. համար՝

	Յունիսի 1-ից մինչև տարվայ վերջը	Վեց ամիսը	Երեք ամիսը	Ամսական
ԳԱՒԱՌՈՒՄ՝	28 ր.	24 ր.	12 ր.	4 ր.
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ՝	45 ր.	40 ր.	24 ր.	8 ր.

Թիֆլիսում ամսական 7 րուբլի։

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով։ Յայտարարութիւնների համար պէտք է վճարել՝ Կովկասում—առաջին երեսի վրա տողատեղին (պետիտ) 50 կ., վերջին երեսի վրա 30 կոպէկ։ Կովկասից դուրս՝ I երեսի վրա 60 կ., վերջին երեսի վրա 40 կոպէկ։ Մահազդերի (траурныя) համար՝ 15 րուբ.։ Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 1 րուբլի։

ԹԻՖԼԻՍԻ ԲՈՐՍԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷՆ

պատիւ ունի խնդրելու Թիֆլիսի Բօրսայի Ընկերութեան պ. պ. անդամներին շնորհ բերել ընդհանուր ժողովի, որ տեղի կունենայ կիրակի, յունիսի 2 ին ս. թ., առաւօտեան ժամը 11-ին, Բօրսայի դահլիճում (Պուշկինսկայա փող. 5)։

Զբաղմունքի առարկաներն են.

1) Բօրսային Կոմիտէի 1917 Թ. հաշւետուութիւնը և 1918 նախահաշիւը՝ Վերստուգիչ Յանձնաժողովի եզրակացութեան հետ միասին։
2) Ընտրութիւն Կոմիտէի նախագահի։
3) Ընտրութիւն Կոմիտէի երկու անդամի՝ ի տեղի ժամանակը լրացրած լինելու պատճառով դուրս գնացածների։
4) Ընտրութիւն Իրաւաբանական, Դրամա-Շրջանային և Վերստուգիչ Յանձնաժողովների անդամների։

Անդամների պահանջվող թիւ ներկայ չը լինելու դէպքում ժողովը երկրորդ անգամ կը նշանակվի կիրակի, յունիսի 16-ին, և կը կայանայ՝ որքան անդամ էլ ներկայ գտնը վելու լինի։

տռ. 410 3—3

Թիֆլիսի Ամառ. Ժողովարանի
ԹԱՏՐՈՆ
կիրակի, յունիսի 2 ին
Յ. ՈՍԿԱՆԵԱՆԻ
ԴՐԱՄԱՏԻԿ ԴԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԸ
Կը ներկայացնէ
ՍԵՆԿԵՎԻՉԻ յայտնի
ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ
Դրամա 5 գործ.

Էվնիկէ . . . . տ. Սրուս Ոսկանեան
Պետրոնիուս . . . . . պ. Սևումեան
Ներոն . . . . . . պ. Միրզոյեան
Լիգիա . . . . . . տ. Ցամիկ

Կը լինի երգեցիկ խումբ։
Պատրաստվում են նոր դեկօրներ։
Մասնակցում է ամբողջ խումբը
Սկիզբն է երեկ. ժամը 8-ին
Ռեժիսեօր՝ ՍԵԻՌՈՒՄԵԱՆ
ԱԶԴ.—Երկուշաբթի, յունիսի 3-ին, յօգուտ գաղթականների կը կայանայ ճոխ ծրագրով երեկոյթ-ներկայացում՝ «ԷՐԶՐՈՒՄԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ», «ՍԻՐՏԸ ՀԱՆԵԼՈՒԿ Է», ԴԻՎԵՐՏԻՍՄԵՆՏ։
Երեքշաբթի՝ «Աշխի ժալ ալան»։

ԲԺԻՇԿ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Ընդունելութիւն վեներական, մեզասեռական և կանացի հիւանդութիւններով հիւանդներին ամեն օր, բացի կիրակի օրերից ժամը 12—2-ը։ Կանանց համար ժամը 2—3 ը ցերեկվայ։
Հասցէն՝ Սօլօլակ, Բեբուտովսկայա փող. № 33. Հեռախօս 11—75.
տռ. (հ. կ.) 1395 100—58

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Բ. ԴՕՆԽԻՆ

Նախկին երկար-ժամանակեայ ասիստենտ Պարիզի և Վիեննայի համալսարանների աչքի հիւանդութիւնների կլինիկաների.
ընդունում է
Աչքի հիւանդութիւններ
ունեցողներին ցերեկվայ ժամը 10 ից մինչև 12-ը և երեկ. 4—7 ը. Միքայէլեան պր. 76 (Թիֆլիսի Ժողովարանի դիմաց)։
տռ. (ա. օ.) 378. 100—12

ԲԺԻՇԿ
Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ
Մեկնեց ՊԵԱՏԻԳՕՐՍԿ
Կովկ. Հանքային Ջրերը,
որտեղ կը վերսկսի հիւանդների ընդունելութիւնը իր նախկին բնակարանում՝ Пятигорскъ, Верхній бульв. (Романовск. пр. № 5) д. кн. Гирей.
տռ. (օ. մ.) 330 15—14

ԲԺԻՇԿ
Վ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆՑ

Ներքին և ջղային հիւանդութիւնների։
Հիւանդների համար անհրաժեշտ անալիզները կատարվում են ՁՐԻԱՊԷՍ։
Ընդունելութիւնը եր. ժ. 5—7
Հասցէ՝ Вознесенская ул. № 8.
տռ. (չ. ու. կ.) 1314. 100—100

ԲԺԻՇԿ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ

Ներքին և երեխայոց, մասնաւորապէս ստամոքսի և աղիքների հիւանդութիւններ, էլեքտրաբուժութիւն։
Ընդունելութիւնը ամեն օր՝ առաւ. 10—11 ժ. և երեկ. 5—7 ժ.։
Սօլօլակ, Բեբութեան փող. № 38։ Հեռախօս 14—91։
տռ. (չ. ու. կ.) 34. 100—42

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դրութիւնը դեռ այնքան չէ պարզված, որ կարելի լինի փոքր ի շատէ ապահով լինել, թէ հաշտութիւնը շուտով կը կնքվի, պատերազմական գործողութիւնները կը վերջանան և յոգնած, տառապեալ ժողովուրդն ու երկիրը փոքր ինչ ազատ շունչ կը քաշեն։

Այն րոպէին, երբ Թիւրքիան, ի խախտումն Բրեստ-Լիտօվսկի դաշնագրի, անգադար արշաւելով, ներկայացրեց մի նոր, սոսկալի ուլտիմատում, Վրաստանը հրատարակեց իրան անկախ. և որպէս զի իր անկախութիւնը և տերրիտօրիայի անձեռնմխելիութիւնը ապահովի, նա դրեց իրան Գերմանիայի պրօտեկտօրատի ներքոյ—միակ ապահով միջոցը՝ ազատվելու թիւրքական ոտնձգութիւններից։ Սակայն այդ չարգելեց Թիւրքիային ուլտիմատումը ուղղել Վրաստանին, ինչպէս և Հայոց Ազգային Խորհրդին։ Վրաստանից նա պահանջում է Ախալցխայի և Ախալքալաքի գաւառները և ամբողջ երկաթուղային գիծը. հայերից նա պահանջում է ամբողջ Սուրմալուի գաւառը, Էջմիածնի գաւառի մի մասը, ամբողջ Շարուր-Դարալագեազի գաւառը, Երևանի գաւառի մի մասը, Ալեքսանդրօպոլի գաւառի մեծ մասը։ Բացի դրանից՝ ամբողջ Գանձակի նահանգը՝ Ղարաբաղի հետ միասին, ամբողջ Բագուի նահանգը, Նախիջևանի գաւառը, մի խօսքով նախկին պարսկական Ղարաբաղ, Գեանջա, Շիրվան, Շաքի, Նախիջևան խանութիւնները կազմում են Ադրբէջջան՝ Թիւրքիայի վեհապետութեան ներքոյ։ Հաշտութիւն կնքելու դէպքում հայերին թողնվում է Երևանի գաւառի մի մասը, Էջմիածնի գաւառի մի մասը (որի մէջ և Էջմիածնի վանքը), Ալեքսանդրօպոլի գաւառի մի մասը, Ղազախի գաւառի մի մասը (որովհետև Լօռին անցնում է Վրաստանին) և Նոր-Բայազէտի գաւառը։

Վրաստանը, ունենալով այնպիսի հզօր հովանաւոր, ինչպէս Գերմանիան, տրամադիր է չընդունել Թիւրքիայի ուլտիմատումը և չը զիջել Ախալքալաքի և Ախալցխայի գաւառները, թէև ուղարկել է Բաթում յատուկ պատգամաւորութիւն Նոյ Բամիշվիլիի գլխաւորութեամբ՝ բանակցելու Թիւրքերի հետ։ Հայոց Ազգային Խորհուրդը նոյնպէս ուղարկել է պատգամաւորութիւն Բաթում, հրահանգ տալով նրան աշխատել ամեն կերպ կնքել հաշտութիւն, ձեռք բերելով որոշ զիջումներ և վերապահումներ ապագայի համար։ Եւ մենք հայերս ստիպված ենք այդ անել, որովհետև մենք չունենք ոչ մի հովանաւոր և օգնական, ոչ մի համակրող (մեր մինչև այժմ վարած «դաշնակցական» քաղաքականութիւնը մեկուսացրել է մեզ բոլոր ազգերից). Ռուսաստանը, Անգլիան, Ֆրանսիան անզօր են մեզ օգնելու։ հետևաբար, մենք ստիպված ենք զիջել թշնամուն և կատարել նրա պահանջները և ստիպել գէթ այսուհետև վարելով նոր քաղաքականութիւն՝ փրկել մեր ժողովրդի բեկորները. վերջապէս, ատամնդական, յուսահատ, լքված հայ ժողովուրդը պահանջում է հաշտութիւն կնքել։ Այսպիսի դժնդակ պայմանները մէջ զգացումները պէտք է լռեն և պէտք է խօսէ միայն պաղ բանականութիւնը, խելքն ու բէալ քաղաքականութիւնը։

Դժբաղդաբար, Բաթում գնացած պատգամաւորութիւնից մինչև այս տողերը գրելու րօպէն ոչ մի լուր չէ ստացվել և հաշտութիւն կնքելու հարցը դեռ առկախ է մնում։ Մինչ այդ՝ Թիւրքերը շարունակում են իրանց պատերազմական գործողութիւնները և, ինչպէս լսվում է, թիւրքական դրօշակը ծածանվում է Թիֆլիսից միայն 35—40 վերստ հեռու, թէև նրա մօտ ծածանվում է և գերմանական դրօշակը։ Երևանի հետ հաղորդակցութիւնը կտրված է [illegible] չունենք, թէ այդտեղ ինչ է կատարվում։

Միւս կողմից՝ հայ փախստականների ահագին հոսանքը Ղարաքիլիսայի, Փամբակի հովտով առաջ շարժվելով՝ անցնում է Թիֆլիս և այստեղից դէպի Վլադիկավկազ։ Վերջերս տեղեկութիւն ստացվեց, որ փախստականները մնացել են ճանապարհին, որովհետև բոլշեվիկները, գրաւելով Լարսը, առաջ են խաղում դէպի Կազբէկ, ուր վրաց զօրքերը և ինգուշները դիմադրութիւն են ցոյց տալիս։ Թէև փախստ. Նպաստող մարմինները միջոցներ են ձեռք առել՝ ճանապարհին անհրաժեշտ կայաններ հաստատելու, բայց դարձեալ փախստականների մի մասը, ենթարկված մեծ զրկանքների, ոչնչանում է քաղցից, յոգնածութիւնից և վարակիչ հիւանդութիւններից, մանաւանդ այն մասը, որ այժմ փակված է Ղարաքիլիսայի հովտում և հնարաւորութիւն չունի առաջ շարժվել։

Գալով մեր երկրի Թուրքերին, պէտք ասենք, որ նրանք էլ բաժանված են երկու հոսանքի։ Մի մասը կամենում է ստեղծել անկախ Ադրբէջջանի պետութիւն, բաղկացած Գանձակի, Բագուի նահանգներից, Դաղստանից, Երևանի նահանգի մի մասից (Նախիջևանի գաւառ) և Պարսկական Ադրբէջջանից (Թաւրիզ-Խոյ-Սալմաստ-Ուրմիա-Քիւրդստան), Թիւրքիայի վեհապետութեան ներքոյ, և այդ պատճառով դժգոհ է, որ Թիւրքիան կամենում է խլել Ադրբէջջանից Նախիջևանի գաւառը. միւս մասը ուղղակի ձգտում է միացնել ամբողջ Անդրկովկասը, բացի Վրաստանից, Թիւրքիային, տարածելով սահմանները մինչև Կովկասեան սարերը։ Առաջին հոսանքը չէ կամենում միանալ Թիւրքիային, որովհետև շատ լաւ գիտէ, թէ Թիւրքական տիրապետութեան ներքոյ նա ստիպված է լինելու և զօրք տալ և ճնշվելու է տնտեսապէս ու չի ունենալու այն զարգացումը, ապահովութիւնը և բարիքները, որ վայելում էր ռուսական տիրապետութեան օրով։

Ուրեմն մեր երկրում դրութիւնը դեռ շարունակում է անորոշ և ճգնաժամային լինել։

Գալով միւս ռազմաճակատներին, գերմանական աղբիւրները յայտնում են, որ գերմ. զօրքերը գրաւել են Ֆրանսիայում Սուասոնը և Րէյմս քաղաքի մի քանի ամրոցները, ուրեմն մօտեցել են Պարիզին, վերցնելով մօտ 35,000 գերիներ։

Ռուսաստանում, Սարատովում բոլշեվիկները զապել են ապստամբութիւնը, իսկ Դոնի շրջանում գեներալ Կրասնովը բարձրացրել է ապստամբութեան դրօշակը։ Ուրալում ևս շարժումն է սկսվել բոլշևիկների դէմ։

Լուրեր կան, որ Յունաստանը շարժվում է Թիւրքիայի դէմ։ Նա յայտնել է, որ եթէ Թիւրքիան պահանջում է այժմ իրան տալ Կովկասը, որովհետև սա մի ժամանակ իրան է պատկանել, ինքը Յունաստանն էլ պահանջում է վերադարձնել իրան Կ. Պօլիսը և բոլոր յունական երկիրները։ Յունաստանն ունի թարմ զօրք և մեծ ռազմամթերք, իսկ Անգլիան խոստացել է նրան դրամական օգնութիւն։

Պարսկաստանից ոչ մի լուր չունենք անգլիական զօրամասերի առաջխաղացման մասին։ Միայն Ադրբէջջանի կորուստը մեծ դժգոհութիւն է յարուցել ամբողջ Պարսկաստանում։

ԿԱՆԳ ԱՌԷՔ

Վերջին ժամանակներս շարունակ դիմում էին ինձ հարցերով, թէ ինչու ես լուռ ու հեռու եմ հայրենիքի վերաշինութեան գործից, ոչ մի գործում չեմ երևում, չեմ մասնակցում։ Իրաւ աչքիս ես լուռ ու մունջ էի. ոչ ոքի ոչ մի խօսք, ոչ մի պատասխան։ Բայց այսօր, երբ դանակը ոսկորին է հասել, երբ սկսվել է դառն կսկիծներով լի ողբերգութեան վերջին արարուածը, այլ ևս լռելն յանցանք եմ համարում։

Ես իմ հայեցակէտը վաղուց, շատ վաղուց եմ յայտնել։ Յայտնածներիս մի մասն էլ շատ պարզ, որոշ ու կտրուկ տպված են «Տարազում» մինչև պատերազմը և այս պատերազմի [illegible] մի քանի անգամ։

Ի միջի այլոց ես ասել եմ դեռ շատ-շատ տարիներ պատերազմից առաջ, թէ՝

Մենք խոնարհվում էինք Գլադստոնի բարոյական սկզբունքների առաջ, բայց և զգուշացնում հայերին, ասելով որ Անգլիան ղեկավարողը Սալիսբըրին է, որը չը քաշվեց Գլադստոնի նման առաքինի պետական մարդուն ասել և ասպարէզից հեռացնել։

Մենք ասում էինք, այո, Ռօզբէրին ազատամիտ է, գլադստոնեան բէժիմին կողմնակից, բայց այնու ամենայնիւ Ռօչիլդի փեսան է...

Բէտէրը, Լինչը նաւային, առևտրական մեծ գործեր ունեն, շահագրգռված են Հայաստանով, սակայն մի մոռացէք, որ այժմս Անգլիան ուժեղ է և գոռոզ լստ երևոյթին։ Կայ մի այլ երիտասարդ պետութիւն, որ օր-օրի վրա, ինչպէս հէքիաթներում են պատմում, աճում է և մեծանում։ Այդ պետութիւնը Գերմանիան է, Անգլիայի միակ հզօր և լուրջ ախոյեանը։ Ուստի պէտք է գիտակցել և դիմացինի կարողութիւնը։

Հայրենասէր փրանսուհի տ. Ադամ Ժուլիէտը արտասվեց, ողբաց Հայաստանում արեան գետեր հոսելու օրերը, սակայն և աւելացրեց՝ «Քանի որ իմ գերի Էլզաս Լօրէնը»...

Ապա, երբև եզրակացութիւն, ասել եմ՝

«Մեր հասկացածն է՝ հայը պէտք է բարոյապէս և մտաւորապէս հզօրանայ։ Հայի փրկութիւնը նրա բարոյական վերածնութեան մէջն է» և այլն և այլն։

Եւ այդ եզրակացութեան եկել էի դառն փաստեր ձեռիս կռուակելուց յետոյ՝ որ ոչ Անգլիան, ոչ Ֆրանսիան, ոչ Գերմանիան, ոչ Ռուսաստանը, ոչ ոք, ոչ մի պետութիւն իր շահերի հակառակ հային չի պաշտպանի, չի պաշտպանի։ Անգլիան էր առաջինը, որ Բիկօնսֆիլդի ձեռքով ջնջեց Բեռլինի կօնգրէսում 16-րդ յօդուածը և թարս շուռ տալով 16-ը, որ եղաւ չարաբաստիկ 61-ը... Ռուսաստանը իմ ծննդավայր Ղարաբաղը և նրա անման ու փարթամ Շուշին մոխիր ու ածուխ դարձրեց։ Եւ թէ կուռւմ «չէր ու չամիչ չեն բաժանում»։ Թիւրքահայը այն օրից, երբ շատ միամտօրէն սկսեց ապաստանել՝ նոյն օրից էլ սկսեց ոչնչացվել։

Գործը չը լինենք անարգ դիպլօմատիկայէն, արկածախնդիր չը լինենք։ Մեղք է մեր ժողովուրդը։

Տ. Նազարեան

ՓՈՔՐԻԿ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

I

Աննկատելի հերոսներ

Աչքիս առաջ շարան-շարան անցնում են գործիչներ և այն էլ յայտնված գործիչներ, սակայն երբ այդպիսիների գործերը քննութեան են ենթարկվում դրամական շրջանում, արդէն հիասթափութիւնը կատարեալ է լինում և շուտով ես մնում, թէ ինչ ա տը բերութիւն «գործիչների» և ռօվօրական չարչիների մէջն...

Ցաւանհատական կը լինէր մեր կեանքը, եթէ այդպիսիների հետ զուգընթաց չը հանդիպէինք ժողովրդի խորքերի զուտ գոհարների, որոնք մնալով միշտ աննկատելի լոյն խաւերում՝ մեզանից հեռու իրանց մեծ և անուշիկ գործն են կատարում։

Անհաւատալի ձեզ Ախալցխայի որբանոցը. այնտեղ յաճախ կը պատահէք մի չէկ համեստ արհեստաւորի. նա մի անզուգական եռանդով, առանձին գուրգուրանքով հայրական խնամք է տանում բոլոր որբերին, որոնցից արժանացել է գեղեցկագոյն պատւի՝ «հայրիկ» կոչման։ Նրան յաճախ կը պատահէք գիւղերում գանազան պարէններ հաւաքելիս որբերի օգտին, կամ խրճիթներում ու ռուսի մէջ եղող ընտանիքներում նուէրներ հաւաքելիս յօգուտ որբերի. և այսպէս՝ տնվերջ օրերով, ամիսներով և տարիներով։

Անհաւատալի և մի ուրիշը, տիկ. Բ. Գ.-ն ամիսներ շարունակ յօժարակամ յանձն է առել Շիրակի գիւղերում կամաւոր նուէրներ հաւաքել որբերի օգտին՝ առանց մի վարձատրութեան կամ ծախսեր վերցնելու ճանապարհորդելու համար։

Սուսիկ-փուսիկ, առանց թմբկահարելու և խնկարկվելու։ Մենք տեսանք այդ կնոջը այս խուճապի օրերին, երբ ժողովուրդ—և ինչ մարդիկ. շքեղ պաշտօններ—խնդաբոյս փախչում են և տները գոյքը կամ երեսի վրայ գցում, կամ հետները փախցնում. նա մնում է Գ. Ձ. Բ. Ընկ. դրասենեակը և մանրամասն ցուցակագրված մօտաւորապէս 3000 ր. հաւաքած գումարը յօգուտ որբերի՝ յանձնում նրանց։ Կարծես մեծապատիւ որ չէ կարողացել աւել հաւաքել այս մեր տխուր օրերին։

Այս գեղեցիկ օրինակները, գործիչների ամաչկոտ ժառանգներին կաղճնարինք առանձնապէս ընդգծել մեր այս լքման և յուսահատութեան օրերում։

Պէտք է կարծել, որ հայ հասարակութիւնը կատարելապէս դեռ ևս չէ այլասերված, երբ իր բուն ժողովրդի ծոցում անմասնում է այսպիսի անաղարտ և անկեղծ համեստ մշակներ։

Տիրին

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Անդրկ. Հ. Գ.)

ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

ՄՕՍԿՎԱ, 30 մայիսի.—Բոլորին՝ Ռուսական ֆեդերատիվ սոցիալիստական հանրապետութեան ժողովրդական կոմիսարների խորհրդից.

Ամբողջ Ռուսաստանի բանւորներ, գիւղացիներ և աղնիւ աշխատաւորներ։

Հասել են ամենադժուարին շաբաթները։ Քայքայված երկրի քաղաքներում և շատ նահանգներում աշխատաւոր ազգաբնակութիւնը մատնվում է իր վիճակի համար։ Ժողովրդի թշնամիները օգտվում են այն ծանր կացութիւնից, որին հասցրին նրանք երկիրը։ Իրանց դաւաճանական նպատակների համար նրանք սերմանում են խռովութիւն ու փորձում են խլել իշխանութիւնը բանւորների և գիւղացիների ձեռքից։ Նախկին գեներալները, կալուածատէրերը և սեփականատէրերը գլուխ են բարձրացնում. նրանք յոյս ունեն, թէ յուսահատութեան հասած ժողովուրդը թոյլ կը տայ նրանց յափշտակել իշխանութիւնը երկրում, նրանք կամենում են վերադարձնել իրանց համար հողը, բանկերը, գործարաններն ու պալատները ատեկանները և վերականգնել հարուստների ինքնակալութիւնը։ Բոլոր յակայեղափոխական ուժերը աշխատում են կրկնապատիկ եռանդով, որպէսզի աւելի ևս վատթարացնեն պարենաւորումը, քայքայեն ապրանքների փոխադրութիւնը, կործանեն արտադրութիւնը, խռովութիւն մտցնեն կարմիր զօրքի շարքերում։ Կօռնիլօվեանները, կադէտները, աջակողմեան էսէրները, ալեքսեևներ, սաբօտաժնները՝ բոլորը միացել են ու դաշնակցել օտարերկրեայ գործակալների հետ. զրպարտութիւնը, պրովոկացիան, կաշառակերութիւնը հանդիսանում են նրանց կռւի միջոցներ։ Մերկացվում միայն այս օրերս ճնշվեց մի ապստամբութիւնը, որով աջակողմեան էսէրները, նախկին օֆիցերները և նրանցից թունաւորված խուլիգանական հրոսակախմբերը փորձում էին տապալել խորհրդ-

ների իշխանութիւնը։ Ուրալում շարունակ գործում են Դուտովի աւազակախմբերը Դոնի վրա, պաշտամբութեան դրօշակ է բարձրացրել նախկին գեներալ Կրասնովը, որ հոկտեմբերին գերվեց, երբ նա Կերենսկիի հետ միասին արշաւանքի էր ձեռնարկել Պետրոգրադի վրա, իսկ յետոյ ազատ արձակվեց։ Կրասնովը կամենում է անջատել Դոնը և Կուբանը Ռուսաստանից։

(Կը շարունակվի)

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳԸ

ՄՈՍԿՎԱ.—Զանազան տեղերից ստացվում են հաղորդագրութիւններ, թէ տեղական պատգամաւորական խորհուրդները ձեռք են ձգում զանազան զինուորական գոյքեր և տնօրինում են այդ ամենը իրանց հայեցողութեամբ, առանց կենտրոնական իշխանութեան սանկցիայի։

Ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդը բացատրում է, թէ գրաւված ու ժողովված գոյքը հանդիսանում է ամբողջ ռուսական հանրապետութեան սեփականութիւն և գործադրվում է ընդհանուր պետական կարիքների բաւարարման համար և նրանց կարգադրութիւնը պատկանում է կենտրոնական գործադիր մարմին և կատարվում է որոշ նախագծված պլանով։ Ամեն մի ինքնակամ կարգադրութիւն այդ հարցում, ում նից էլ դա բխի, առաջ է բերում անկարգութիւն ու քայքայում գործի մէջ և ներկայանում է ոչ միայն ժողովրդական արդիւնաւէտութեան համար վնասակար, այլ և յանցաւոր գործողութիւն։

Ուստի ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդը կտրուկ կերպով պահանջում է, որպէսզի ոչ մի տեղական իշխանութիւն ինքնակամ չը կարգադրէ զինուորական գոյքը։

Համառուսական կենտր. գործ. կոմ. նախագահ՝ Սվերդլով

Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի նախագահ՝ Լենին

ՎՐԱՑ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՄԱՆԸ

ԹԻՖԼԻՍ, 31 մայիսի.—Ներքին գործերի մինիստրի անձնափոխանորդ Կ. Գվարջալաձէն հետեւեալ հրամանն է տուել պօստ հեռագրական շրջանի կառավարչին.

«Ի նկատի ունենալով քաղաքական պայմանների փոփոխութիւնը, հեռագրով հաղորդելու համար պէտք է ընդունվեն կառավարական հաղորդագրութիւնները ու կազմակերպութիւնները, որոնք բղխում են միայն վրացական դեմօկրատական հանրապետութեան իշխանութիւններից։

«Տեղեկացնելով այս մասին, առաջարկում եմ չընդունել հեռագրերով այն կառավարական կազմակերպութիւնների կարգադրութիւնները, որոնք չեն պատկանում նոր կազմված վրացական ազգային իշխանութեան կազմին»։

ՎՐԱՑ ԿԵԱՆՔ

ԹԻՖԼԻՍ, 31 մայիսի.—Կովկասեան զօրքի նախկին հրամանատար գեներալ-լէյտ. Օդիշելիձէն նշանակվում է ինֆանտերիայի գեներալ և Վրաստանի հանրապետութեան զինուորական խորհրդի նախագահ։

ՓՈԹԻ.—Բանուորների և զինուորների պատգ. խորհուրդը յեղափոխական կազմակերպութիւնների և կարմիր գվարդիայի ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ որոշեց. 1) ամեն միջոց ձեռք առնել կանոնաւոր վարելու ինքնապաշտպանութիւնը. 2) ընտրել պաշտպանութեան շտաբը մէջ Ջափարիձէն, Գօբեբիձէն, Վարդոյեանը և Աղլաձէն. 3) յայտարարել մայիսի 30 ից Փոթին և գաւառը պաշարողական վիճակում և 4) յեղափոխական տարրերին տալ դաշտային զինուորական դատարանի բրաւունքներ։

ՕԶՈՒՐԳԷԹԻ.—Ասեն. կողմից գալիս են լցված տաճիկներ. մրկնորդը նկատվում է Կոբուլեթում։ Ժողովրդի մէջ աճում է անհանգստութիւնը։

ԹԻՖԼԻՍ.—Գեգեչկորին, Սալակայան, Անդղուրիձեն և Թեվզայան կոչով յորդորում են մինչեւ վերջ դնալ պաշտպանութեան և զէնքը ձեռքին մեռնել ամբողջ վրաց ժողովրդին՝ հայրենիքի պաշտպանութեան համար։

ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԵՍՏԱՆՈՒՄ

ՄՕՍԿՎԱ, (Ձեռք ձգված ռադիօ).—Թուրքեստանի ժողովրդական կոմիսարների խորհրդին և Կոլեսովին։

Ձեռք են առնված բոլոր միջոցները։ Ուղարկված են բոլոր ուժերը։ Բուզուլուկը և Օրենբուրգի կապը հաստատված է։ Շուտով կունենա տեղեկութիւն ստանալ Օրենբուրգի և ձեր միջին կապը վերականգնված լինելու մասին։

Ճանապարհների հաղորդակցութեան ժողովրդական կոմիսար Կոբոզով

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Անդրկ. Հեռ. Գործ.)

ԱՒՍՏՐՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԵՆՆԱ, 31 մայիսի.—Տօնէլտի շրջանում ռազմական գործողութիւնները երէկ սահմանափակվեցին ժամանակ առ ժամանակ բռնկվող թնդանօթաձգութեամբ։ Կապօսիլէյից արեւելք թշնամու առաջխաղացումը վանվեց։

ԲԵՐԼԻՆ.—Նուայոնից սկսած մինչեւ Ռէյմսի արեւմտեան կողմը մեր առաջխաղացումը աջողութեամբ զարգանում է։

Կրօնպրինց Ռուպրեխտի զօրքերը ունեցան աննշան հետեւակ ընդհարումներ։ Գերմանական կրօնպրինցի զօրքերը անցնում են շարունակ Ուազը և Էյլետը. զօրքերը գրաւեցին Բրէտոնի-Ռօլորուլի(?)-Լուար զօրագիծը։ Էնից հիւսիս մենք ետ մղեցինք թշնամուն անընդհատ կռւով։ Սուասոնից հարաւ ֆրանսիական հեծելազօրը և հետեւակ զօրագնդերը գործում էին ուժեղ հակայարձակումներ։ Հակառակորդը ստակայն ընկաւ մեր սպանիչ կրակի տակ և ջարդվեց։ Մենք անցանք Սուասոն-Խարտէննէր գիծը։ Ֆրանսիական դիվիզիաները, Ֆէր-էն-Տարտէնուայի ուղղութեամբ, չը նայած յուսահատական կռւին, չը կարողացան ոչ մի տեղ ցոյց տալ աջող դիմադրութիւն մեր առաջացող զօրաբանակին։ Թշնամու թիկունքային դիրքերը Գրանդ-Ռօզոյի մօտ մենք անցանք։ Ֆէր-էն-Տարտէնուայից հարաւ մենք հասանք Մարնին։ Շամպուադի, Ժէմմի և Ռօշէնի մօտի լեռնագագաթները մեր ձեռքումն են. Ռէյմսից արեւմուտք վերցրինք Ժէրմինը և Խիլուանը։

Գերիների թիւը և աւարը շարունակ աճելանում է։ Մինչեւ այժմ վերցրել ենք աւելի քան 45000 գերի, աւելի քան 400 թնդանօթ և մօտ 1000 գնդացիր։ Լիւտէնդորֆ։

ԱՆԳԼՕ-ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶ.—Էյէրտի շրջանում գերմանացիք շարունակեցին առաջանալ օրվայ ընթացքում . . . (բաց է թողնված)։ Նէյլի-Սէն բերդի ուղղութեամբ Սուասօնից արեւմուտք ֆրանսիական զօրքերը . . . կանգնեցրին թշնամու բոլոր փորձերը, որ կրեց չափազանց ծանր կորուստներ և անկարող եղաւ որեւէ աջողութեան հասնել այդ շրջանում։ Ընդհակառակը, հակառակորդին աջողվեց շահել որոշ տերրիտօրիա Սուասօնից արեւմուտք . . . (բաց է թողնված)։ Կենտրոնում գերմանական զօրագնդերը մօտեցել են Մարնի ափին՝ Շարտէ-Ժօլզօնի միջեւ։

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ.—Պաղեստինի զօրաճակատ։ Երէկ երեկոյեան անգլիացիք, ուժեղ թնդանօթաձգութիւնից յետոյ, նորից յարձակումներ գործեցին ծովամերձ շրջանում։ Նրանց բոլոր յարձակումները, որոնք չէին դադարում վաղ առաւօտից, մենք վանեցինք։ Մեր զօրքերը պահեցին իրանց բոլոր դիրքերը, որոնք ամբողջ օրվայ ընթացքում ենթարկվեցին ռմբակոծութեան և օդային յարձակումների։

Յորդանանի երկու ափերում թոյլ թնդանօթային գործողութիւն է։ Թշնամու առաջացած պահակախմբերը վանվեցին։ Թշնամու հեծելազօրի բանակը Յորդանանի արեւմտեան ափում աջող ռմբակոծութեան ենթարկվեց մեր լայնաբերան թնդանօթներով։ Մեր օդագնացները նետեցին բանակի վրա ռումբեր Զալրուսֆից արեւմուտք։

Մնացած զօրաճակատների վրա ոչինչ չկայ։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՇՈՒԼԱՎԵՐԸ ՊԱՇԱՐՎԱԾ

Հայոց Ազգային Խորհուրդը տեղեկութիւն է ստացել, որ Շուլավէրը ամեն կողմից շրջապատված է զինված թուրքերով՝ թուրքական օֆիցէրների գլխաւորութեամբ։ Դրութիւնը լուրջ է։ Հարկաւոր է շուտափոյթ օգնութիւն։

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ ՃԻԱԹՈՒՐՈՒՄ

Մասնաւոր տեղեկութիւններ կան, որ գերմանացիները եկել են Ճիաթուրի և սկսել են մարգանեցի հանքերը շահագործելու աշխատանքները։

Հանքի նախաձեռնողները առաջարկել են գերմանացիներին վերացնել բանւորական 8 ժամեայ աշխատանքի օրը և սահմանել աշխատանքի օրավարձ։

Խօսվում է, որ հանքերում աշխատելու են մի քանի հազար բանւոր։

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ղարաքիլիսայից ստացված է հետեւեալ հեռագիրը.

«Փախստականները կենտրոնացած են Ղարաքիլիսայում 15,000-ից աւելի և թիւրքերի արշաւանքի հետեւանքով շարժվել են դէպի Դիլիջան—Ելենովկա։ Երեւանից, Էջմիածնի և Սուրմալուի գաւառներից ազգաբնակութիւնը նոյնպէս շարժվել է դէպի Ելենովկայի ուղղութեամբ. պանիկայի վարակիչ ազդեցութեան տակ տեղական ժողովուրդը մասամբ միացել է փախստականներին։ Պարէնի լիակատար բացակայութիւնը և աննկարագրելի թշւառութիւնը, այն հանգամանքը՝ որ փոքրաքանակ պահեստները կողոպտված են քաղցած ամբոխի ձեռքով, ստեղծել են կատաստրոֆային դրութիւն։ Հաշտութեան կնքման յապաղումը սպառնում է ժողովրդին կորուստի մատնել։ Ձեռք առէք բոլոր միջոցները, որ թիւրքերի արշաւանքը լիկվիդացիայի ենթարկվի և աղէտի առաջն առնվի։

«Մեսրոպ եպ., բժ. Մակարեան, բժ. Յովհաննիսեան, Իսրի Թամամշեան, Պետրոս Զաքարեան»։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Այս օրերս Մոսկվայում կայացել է զին. գերագոյն խորհրդի նիստը, ուր քննվել է Պետրոգրադի պաշտպանութեան խնդիրը։ Խորհրդի նախագահ Տրոցկին ասել է, թէ խօսք անգամ չի կարող լինել այն մասին, որ Պետրոգրադը յանձնվի առանց կռւի։ Պետրոգրադից եկած գեն. Շվարցը յայտնեց, որ Պետրոգրադի պաշտպանութեան գործը արդէն վերջացած է։ Շվարցը Պետրոգրադի դրութիւնը համարում է վտանգաւոր, գրեթէ անյուսալի։

Որոշված է ռազմական գործողութիւնները կենտրոնացնել գեն. Շվարցի և ծովակալ Բերենսի ձեռքում։

ԼԵՀԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻՑ

Լեհական մինիստրների կաբինէտի նախագահ դ.-ր Ստեչկովսկին հրատարակել է նոր մինիստրութեան ծրագիրը, որը հազիւ թէ բաւարարի լեհական շատ թէ քիչ ազատախոհ շրջաններին։

Ընդհանուր գծերով նոր մինիստրութիւնը, դատելով հրատարակված ծրագրից, լիակատար դաշինքի մէջ է կենտրոնական պետութիւնների հետ, ինչպէս տնտեսական, . . .

Նոր կաբինէտը զբաղվելու է լեհական սէյմի ընտրութեամբ, նաև լեհական մշտական զօրք կազմակերպելու, մտցնելով ընդհանուր պարտադիր զինուորութիւն։

ՊԱՌԱՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

Եկատերինօդարի «Проблескъ» թերթը յայտնում է, որ նախկին կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորօվնան եկել է Կիեւ, ուր նա հանդիսաւոր ընդունելութիւն է գտել գետման Սկօրօպադսկիի կողմից և տեղաւորվել է նախկին կայսերական պալատում։ Բոլոր հիմնարկութիւններին հրահանգված է նախկին թագուհուն մեծարել «ձերդ մեծութիւն» տիտղոսով։

Կիեւ են եկել նաև Նիկոլայ Նիկոլայեւիչը և Ռոմանովների տան միւս անդամները, որոնք մինչեւ այժմ գտնվում էին Ղրիմում։

ՌՈՄԱՆՈՎՆԵՐԸ ՏՈԲՕԼՍԿՈՒՄ

Պետրոգրադում տեղեկութիւններ են ստացվել Նիկոլայ Ռոմանովի և նրա ընտանիքի կենցաղի մասին։

Տօբօլսկում, ուր գտնվում են Ռոմանովները, բժիշկը վերջերս մի փոքր խստացաւ։ Նիկոլայը և նրա ընտանիքը իրաւունք չունեն գնալ եկեղեցի, ուր նրանք թողնվում էին։ Առաջ Ռոմանովներին կից գտնվում էին 10 ծառաներ, այժմ դրանց թիւը կրճատված է։ Սահմանված են առանձին խստութիւններ Ռոմանովների մօտ գտնված շքախմբի վերաբերմամբ։ Ոչ ոք նրանցից իրաւունք չունի հեռանալ նահանգական անից առանց պահակախմբի հրամանատարի թոյլտւութեան, որը և հսկացողի հետ զինւոր է նշանակում։ Ռոմանովների ընտանիքի ամեն մի անդամին տրվում է օրական 5 ռուբլի՝ ուտելիքի համար։ Ռոմանովները միջոցներ մեծ կարիք ունեն։

Ռոմանովների մօտ նշանակված բժիշկներ Բոտկինը և Դերեվենկօն զբաղվում են մասնաւոր պրակտիկայով և աշխատավարձի մի մասը տալիս են նախկին արքայական ընտանիքին։

Երեկոները Նիկոլայ II ը անց է կացնում անգլիական և ֆրանսիական գրքերի ընթերցանութեամբ։ Նախկին մեծ իշխանուհիները և Ալեքսանդրա Ֆէօդորօվնան զբաղվում են ձեռագործութեամբ ու իրանց զգեստները իրանք են կարում։ Բոլոր նամակները ամենախիստ ցենզուրայի են ենթարկվում են ստուգման։

ՈՒԿՐԱՅՆԱՅՈՒՄ

Գերմանացիք հրատարակել են հետեւեալ պաշտօնական հաղորդագրութիւնը Ուկրայնայի մէջ տեղի ունեցած յեղաշրջման մասին.

Ռադան, որ ստեղծվեց այստեղ ֆանտաստիկ մտածողութեամբ, բոլորովին կանգնած չը լինելով իրեալ հողի վրա, փոխանակ աշխատելու իբրև օրէնսդրական կազմակերպութիւն, ձգտեց իշխանութեան։ Դրա հետեւանք հանդիսանում է խօսքերի առատութիւն ու գործի միանգամայն բացակայութիւն, որը և արգելք էր լինում Կիեւի իշխանութեանը՝ իրագործել իր խնդիրները, հետեւաբար արգելք էր լինում վարչական մարմիններին աշխատել արդիւնաւէտ կերպով։

Քանիցս գերմանական դեսպանը կիեւում առաջարկում էր պրեմիէր Գոլուբովիչին, որպէսզի բանակցութիւնները արագացվեն և միջոցներ ձեռք առնվեն ուժեղացնելու կառավարութեան հեղինակութիւնը։ Հետեւանքները ոչինչ եղան։ Կտրուկ ձեռնարկութիւնների փոխարէն լսվում էին դատարկ խօսքեր։ Աշխատելով վերականգնել կարգ ու կանոնը երկրի մէջ, գերմանական զօրահրամանատար կազմը գերմանական դեսպանի համաձայնութեամբ 1918 թ. ապրիլի 6-ին հրատարակեց յայտնի հրամանը դաշտերի ցանքսի մասին, տեղեկացնելով միաժամանակ պրեմիէր Գոլուբովիչին։ Չը նայած որ հրամանը գրված էր մեղմ տոնով, բայց նա առիթ տուեց Ռադայի ամբիոնի նիստին, որ բացարձակ որոշեց՝ թէ անհրաժեշտ է արտաքսել գերմանացիներին երկրից։

Ցանկանալով միայն միանգամայն լռեցնել գերմանական դեսպանը ունեցաւ կրկին մի զրոյց ապրիլի 24-ին պրեմիէր Գոլուբովիչի հետ, որի ժամանակ նա առաջարկեց կազմել նոր ազգային կաբինէտ, բայց ամեն ինչ մնաց նախկինը։

Ապրիլի 25-ին դրութիւնը աւելի վատթարացաւ սեղանաւոր Դոբրի կալանաւորման պատճառով։ Այդ փաստը հանդիսանում է պրօվօկացիա, որ հետամուտ էր զրգռել այն տարրերին, որոնք աշխատում էին գերմանական կառավարութեան ներկայացուցիչների հետ համերաշխ։ Գերմանական դեսպանը պահանջեց ազատել Դոբրիին, բայց ոչ մի ուշադրութիւն չը դարձվեց։ Ցայտնի է, որ այդ կալանաւորման ժամանակ գերման զօրքերը անհանգստացնում էին բաղդային, բայց դա տեղի ունեցաւ հակառակ գերմա . . . թեան ու կամքի և ներկայանում է ապօրինի գործողութիւն։ Դոբրիի գործից յետոյ յայտնի դարձաւ, որ կառավարութիւնը ընդունակ չէ արդիւնաւոր աշխատանքի։

Այդ կառավարական ճգնաժամից օգտվեց գեներալ Սկօրօպադսկին, որը և ընտրվեց գետման ապրիլի 29-ին։ Այն ժամանակ, երբ սօցիալիստական կուսակցութիւնները չէին կարողանում որեւէ ելք յանգել, գեներալ Սկօրօպադսկին ցոյց տուեց իրան գործի մարդ, իսկ միայն այդպիսին այժմ կարող է յոյս դնել աջողութեան վրա։ Գերմանական կառավարութեան կարծիքով, նոր իշխանութեան խնդիրը հանդիսանում է կազմել աշխատանքի ընդունակ մինիստրութիւն։

Նոր իշխանութեան քաղաքական ծրագիրը մօտաւորապէս հետեւեալն է. ճշգրօրէն կատարել Բրեստի պայմանագիրը, ազատ անկախ Ուկրայնա, դեմօկրատական հիմունքները կը պահպանվեն։ Վերականգնվում է սեփականութեան իրաւունքը, ասոտիճանաբար կրճատելով խոշոր հողատիրութիւնը։ Չը պէտք է լինի կուսակցական կառավարութիւն, այլ եր շուրջ միացնող բոլոր այն տարրերը, որոնք աշխատում են Ուկրայնայի բարիքի համար։

Այդ ծրագրի իրագործման մէջ գերմանական կառավարութիւնը կաջակցէ ուկրայնական նոր իշխանութեան, նա կօգնէ նրան միացեալ յօժարակամ աշխատանքի մէջ, կը պաշտպանի նրան ամեն տեսակ փորձերի դէմ, որոնք հետամուտ կը լինեն վերականգնել հին իշխանութիւնը ու հին երերուն, անհիմն դրութիւնը։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Թիֆլիսում փախստականների գործի վարչապետ Բուզդարեանը հետեւեալ տեղեկութիւններն է հաղորդել «К. Сл.»-ի աշխատակցին քաղաքում գտնվող փախստականների դրութեան մասին։

Մինչեւ մայիսի 20-ը Կարսի և Ալեքսանդրապօլի շրջաններից եկան Թիֆլիս աւելի քան 25,000 փախստականներ։ Փախստականական հասանքը այն աստիճան տարերային էր, որ անկարելի եղաւ տալ այդ հոսանքին տանելի կանոնաւոր բնոյթ և միայն կարելի եղաւ շտապով հիմնել պաստառաններ, ուր ընդունվում էին սարսափահար ու փախուստի ժամանակ ամեն ինչ ձգած մարդկային խեղճ լրոյա մասսաները։ Այդպիսի պաստառաններ ու կայաններ հնարաւոր եղաւ հիմնել 88 հատ, թէեւ այդպիսիները բանալու ժամանակ բացողները հանդիպել են մեծամեծ դժուարութիւններին։

Երբ Թիֆլիսում եւ սկսվեց խուճապ և տարերային փախուստ դէպի Վլադիկավկազ, փախստականական գործը սաստիկ բարդացաւ։ Մի կողմից գալիս էին նա գալիս փախստականների նորանոր խմբեր թիւրքերի գրաւած վայրերից, միւս կողմից մարդիկ փախչում էին անհաբեկված ու սարսափահար, և այդ փախուստի առաջն առնել կարելի չէր ոչ յորդորանքներով, ոչ էլ այն ուսկալի տանջանքների տեղեկութիւններով, որոնց հանդիպում էին Վլադիկավկազ փախչողները Ռազմավիրական ճանապարհին։

Քաղաքային մասնաժողովը ստիպված էր միայն բանալ սննդակայաններ Կրէստի մօտ (Ռազմավիրական ճանապարհի սկզբին), իսկ Հայոց Ազգ. Խորհուրդը բացեց այդպիսի կայաններ Ռազմավիրական ճանապարհի վրա մինչեւ Լարս։

Մայիսի 21-ին, 22-ին և 23-ին Թիֆլիսից հեռացան աւելի քան 18000 փախստական, որոնց թւում և 1000 քաղաքացի զինուորացածներ, որոնք փախչում էին թիւրքական զօրահաւաքից, եթէ թիւրքերը մտնեն քաղաք։ Ցետագայ օրերը փախչողների թիւը ընկաւ Թէրէքի ժողովրդական խորհրդի արգելքի հետեւանքով։ Այնուամենայնիւ մայիսի 24-ին Թիֆլիսից հեռացան մօտ 200 մարդ Ռազմավիրական ճանապարհով, իսկ երկաթուղով 150 մարդ։

Ապա շարժումը նորից սաստկացաւ և մինչեւ այժմ մեկնում են ամեն օր 700—800 հոգի Վլադիկավկազ։

Չի կարելի չարձանագրել մի ցաւալի փաստ։ Փախչողներից—մանաւանդ անլուր սարսափի ազդեցութեան տակ նոյն իսկ թողնում էին իրանց երեխաներին և այդպիսով հաւաքվեցին մի քանի տասնեակ որբեր, որոնք և յանձնվեցին որբանոցներին։ Բայց որ սարսափելին է, այդպիսի որբեր թողնվում էին բաղդի կամքին, ինչպէս լակոտներ, ճանապարհին։

Մայիսի 29 ին Թիֆլիսում փախստականների թիւը, Ղարաքիլիսայից և Ծալկայից եկած հայ և յոյն փախստականների հետ միասին, հասաւ 30,000-ի, որոնցից մօտ 7000 ապրում է բացօթեայ, որովհետեւ փախստականական բաժանմունքը իր արամադրութեան տակ չունի ազատ շինութիւններ այդ դժբաղդներին տեղաւորելու համար։ Միւս կողմից՝ Ղարաքիլիսայի կողմից շարունակ գալիս են նոր փախստականների խմբեր։ Նաեւ գալիս են Գորու գաւառից, օրինակ կալուածատէրերը, որոնք փախչում են գիւղացիների աւերումից։

Անհա այդ պատկերի առաջ հասկանալի կը լինի քաղաքային փախստականական բաժանմունքի վրա ընկած շատ դժուարին ու բարդ աշխատանքը։ Բաժանմունքի ծառայողները ստիպված են օրական աշխատել 14—16 ժամ. ամեն օր թիվում է 500—600 պուդ հաց։ Բայց գլխաւոր ցաւը դարձեալ շինութիւնների մէջն է, տրնչէս որ բաժանմունքը հարկադրված է խնդրել ինտենդանտական վարչութիւնից տալ փախստականների համար մի քանի հազար վրաններ։ Որբերի համար նախագծված է բանալ նոր որբանոցներ Սաբուրթալոյում, Հալաբարում, Դիղոմում, ամեն մէկի մէջ տեղաւորելով 1000 երեխայ։

Վրացիների համար այդպիսի որբանոց բացված է ազնուականների գիմնազիայի շինութեան մէջ։ Քաղաքային բաժանմունքի եռանդը թուլանում է նաև փոխադրելի միջոցների բացակայութեան և երկրորդ՝ գումարներ չը ստանալու պատճառով. Ի հարկէ փախստականների գործը աւելի կը բարդանայ, եթէ նրանց մէջ երևան գան վարակիչ հիւանդութիւններ, բայց բարեբաղդաբար առ այժմ չը կան։ Միայն Ղարաքիլիսայից եկող վերջին հոսանքը, որ մնացել էր Ղարաքիլիսա—Սանահին գծի վրա մի քանի օր անձրեւի տակ, չունենալով ուտելիք, հետը բերեց տիֆ հիւանդութիւնը։ Ցաւենալի դէպս սանիտարական հսկողութիւնը փախստականների նկատմամբ դրված է լաւ հիմքերի վրա։

ՇՏԱԲՍ-ԿԱՊԻՏ. Գ. ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ

Մեր ազգի ճակատագրական պայքարի օրերին հեռագիրը գուժեց, որ մայիսի 23-ին Հաջի-Ղալայի շրջանի անհաւասար կռւի ընթացքում քաջի մահով ընկաւ Գուրգէնը...

Ընկերական անզօր արցունքներ թափել կը նշանակէ տկարացնել ազգի գոյութեան սրբազան ճակատին զէնքը ձեռքին հերոսաբար ընկած սիրելի Գուրգէնի յիշատակը։

Երբ ռուսական հզօր բանակը քայքայվել էր և հայութիւնը յանձինս Հայ Զինուորական Միութեան իր ազգային զօրքի կազմակերպման գործով էր զբաղված, Գուրգէնը մէկն էր այն սակաւաթիւ հայ օֆիցէրներից, որ արհամարհելով ամեն մի խուլ խոչընդոտ, աջակից լինելով Հայ Զինուորական Միութեան, անքուն և անվհատ առաջին հայկական բատարէայի կազմակերպման նուիրվեց։ Դա օրհասական նշանակութեան օրերին էր... Նա եղաւ առաջինը, որ իր կազմակերպված բատարէայով և քաջ զինուորներով կռւի գնաց անցաւ Թիֆլիսից յունվարի 9-ին, ժպտուն, կենսուրախ և մատաղ հոգին յոյսերով վառ...

Ուղիղ 4 տարի, որպէս օֆիցէր, նա մասնակցեց մի շարք կռիւների, արժանացաւ օֆիցէրական բոլոր պարգևներին, վիրա-

տուվեց 3 անգամ և նորից չը լքեց գործը։

Եթէ մեր յուսախաբ, արնաքամ օրեր ապրող ժողովուրդը երբեւիցէ պէտք է փրկվի, ապա այդ կարող է լինել արեան գնով, թանգագին զոհերով. մեծ գործը մեծ զոհեր է տանում, և Գուրգէնը գնաց այդ գիտակցութեամբ. փառք նրա յիշատակին...

Տառապանքն ու ցաւը լցում է միմիայն թոյլամորթներին, իսկ խիզախ և հայրենասէր հոգիներին՝ կռում ու կոփում է։

Հ. Զ. Խորհրդի գործադիր մարմինը իր խորին ցաւը յայտնելով անվեհեր Գուրգէնի վաղահաս մահվան առթիւ՝ մի ցանկութիւն միայն ունի.—երանի՜ բոլոր հայերը գիտակցեն Գուրգէնի ընտրած ճամբի վեհմութիւնը...

Յաւերժ յիշատակ սիրելի Գուրգէնին։

Հայ Զինուորական Խորհրդի
Գործադիր Մարմին

ՄԻԽԱՅԻԼ Բ. ԹՈՒՄԱՆՈՎ

Այս յունիսի 1 ին (19 մայիսի) լրացաւ էշխան Միխայիլ Բիբուվիչովիչ Թումանովի— վրացի բանաստեղծի և Կովկասի գիւղացիական ռէֆորմի գլխաւոր գործիչներից մէկի ծննդեան հարիւրամեակը։ Այն օրից, երբ գիւղացիները ազատվեցին ճորտութիւնից, նա փոխարքայի խորհրդի անդամ էր և գիւղացիների շինարարութեան գլխաւոր կոմիտէի գեկուցանող։

Իբրև բանաստեղծ՝ նա յայտնի է, «ականաւոր վրացի բանաստեղծ Ն. Բարաթաշվիլիի հետ միասին, իբրև հետևող Բայրոնի բանաստեղծութեան վրաց գրականութեան մէջ։

Իբրև հասարակական գործիչ՝ նա յայտնի է և միացեալ կովկասցիներին։

Նրա ռուսերէն ընդարձակ յիշատակագրերը ճորտային իրաւունքի մասին Վրաստանում, մուլքադարական իրաւունքի մասին մուսուլմանների և հայերի մէջ, խիզանների մասին, գիւղացիական ռէֆորմի ընթացքի մասին Կովկասում և այլն, տպագրվել են տեղական ընկերութիւնների գիտական հրատարակութիւնների մէջ և նրանցով օգտվել են այնպիսի ուսումնասիրողներ, ինչպէս Կուչաևը, Քալանթարը, Ավալիանին, Օրէստ Մէվրինը և այլք։

Հանգուցեալի որդի Գ. Մ. Թումանովը ձառագիր է շուտով հրատարակել իր հօր հեղինակութիւնների ժողովածուն, նրա մի քանի այլ աշխատութիւնների հետ ռուսերէն և վրացերէն, ինչպէս և թարգմանել հայերէն նոյնպէս մի ռամիկում։

ԶԱՆԱԶԱՆ ՑԱՒԵՐ

Անթիւ և անբուժելի են մեր ցաւերը, նա որը ասեմ, որը թողնեմ. Հարուածը ուժգին է, վէրքը խորունկ է, հիւանդը հոգեվարքի մէջ է. իսկ բժիշկ ամենևին չկայ։ Ահա ձեզ Կարսի շրջանի մօտ 350 ուսուցիչներ, անտուն անտէր թափառում են այս կամ այն իշխանաւորների դռները, իրանց ռոճիկներն են պահանջում, բայց բոլոր դռները փակված են չարքաշութեամբ ապրող ուսուցիչների առաջ, նրանց ձայնը լսող չկայ. նրանց ողբալի դրութեան վրայ ուշադրութիւն դարձնող չկայ։ Այդ ողորմելիները ամսական տասցել են՝ ամսական ապրել են, ծայրը ծայրին հազիւ են հասցրել։ Ողորմելիները ինձ պէս անշարժ փախել են ազատելով իրանց չոր գլուխը։ Բաց արէք ձեր խղճի դռները, մտէք այդ ազգային չարքաշ մշակների ողբալի դրութեան մէջ, տուէք նրանց արդար պահանջին բաւարարութիւն։ Նրանք ողորմութիւն չեն ուզում, այլ իրանց ռոճիկները, իրանց ջրանքի արդար վարձատրը։ Դանակը ոսկորին է հասել, էլ համբերելու ճար չկայ, խղճացէք այդ ազգային մշակներին։

Ահա մի խումբ կարսեցի փախստականներ, որոնք սև օրվայ համար մի քանի րուբլի տնտեսելով, տարել էին տեղական բանկերը։ Այսօր թողնելով տուն տեղ, խանութ լի ապրանքով, մի ձեռք տեղաշորով փախել են Թիֆլիս և ապրելու հնարաւորութիւն չունեն շատերը։ Ցոյսերը դրել են բանկերում ունեցած փողերի վրայ, բայց այդ հիմնարկութիւնների վարչութիւնը օրական հացի կարօտ փախստականների լաց ու կոծին դեռ մինչև հիմա ուշադրութիւն չի դարձրել և զանազան անհիմն պատճառաբանութիւններով ձգձգում են և բողոքողներին բաւարարութիւն չեն տալիս։ Այդ վարչութիւնները պահանջողներին պատասխանել են. «բոլոր հաշւեգրքերը միացին բանկում, ինչպէս խմանեք, ում որքան կը հասնի»։ Այդ պարոնները միթէ չէին կարող իրանց տնական 30—40 փութ իրեղէնների հետ վերցնել երեք չորս գիրք։ Վերջապէս այդ պատասխանը մեզ համար ոչ մի նշանակութիւն չունի։ Բոլոր բողոքողները իրանց ձեռքին ունեն բանկից ստացած գրքեր և փաստաթղթեր՝ պէտք է որևիցէ կերպով բաւարարութիւն տալ այն բողոքողներին, որոնք այսօր ցամաք հացի փող չունեն։

Ահա ձեզ մի քանի կօօպերատիվ հիմնարկութիւններ, որոնց մէջ բազմաթիւ մարդիկ նշանաւոր գումարներ են դրել, կենսական պէտքերը մատչելի գներով ձեռք բերելու համար։ Թողնենք այն հարցը, որ մասնաւոր խանութներում և կօօպերատիվներում ծախված ապրանքների մէջ չնչին զանազանութիւն կար։ Թողնենք և այն հարցը, որ օրէնքով, եղած աշխատանքը պէտք է բաժանէին բաժնեգին ունեցողների վրա. բայց չենք կարող հաշտվել մարդկանց որ բոլորովին ձեռք քաշեն իրանց դրամագլուխներից։ «Մի բէք, աշխատանք չկամ ուզում,իմ տուածս փողը վերադարձրէք ինձ»։ Երևի կօօպերատիվները վառել են, երևի այդ խոշոր գումարներն էլ մնացել, թողել են կասսի մէջ։ Ուրեմն այրվել են և հաշւեգրքերը և կասսի մէջ պահած փողերը։ Կարճ և ազնիւ պատասխան։ Բայց ոչ, պարոններ, այդպիսի պատասխաններով չի կարելի սոված մարդկանց բաւարարութիւն տալ։ Մի տածեցէք և գտէք արդար ճանապարհը։

Մտէք դպրոցները, գիմնազիաները, քարվանսարաները. գնացէք Նաւթլուղ. մտէք կայարանը, աչքէք պլատֆորմի երկարութեամբ կը գտնէք ամեն տեղ իրար վրա թափված փախստականներ, բոլորը մերկ, բոլորը սոված բոլորը օգնութեան կարօտ. շատերը հիւանդ և կարօտ բժշկութեան։ Մի սենեակի մէջ տեղաւորված են մինչև 30 հոգի։ Լոյսը պակաս, օդը ապականված, մարդիկ վերջին յուսահատութեան մէջ տառապում են։ Պաշտօնական մարդիկ գնում այցելում են, գրում են, նրանց ծով կարիքները հետ տեղեկանում և վերադառնում են տուն և վերջ։ Իսկ թշուառ փախստականները մնում են անձևի տակ, փողոցի մէջ են և ը դուռ սպասում են մի օգնութիւն ճարելու։

Բայց օգնութիւն հասցնող չը կայ։

Սարիբէկ Տէր-Մելքիսեդեկեան

ՎԵՐՋԻՆ ԴԷՊՔԵՐԸ ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

(Տպաւորութիւններ)

Մայիսի 16-ին, Թիւրքերի կողմից Ալէքսանդրօպոլը գրաւելու երկրորդ օրը, մեր գնացքը ուղևորվեց դէպի Ղարաքիլիսա. Թշնամու առաջխաղացութեան պատճառով այս կայարանից այն կողմը դադարել էր գնացքների երթևեկութիւնը։

Վագոնները լիք-լեցուն էին ճանապարհորդներով, գլխաւորապէս ազատագրվածներով, որոնցից շատերը՝ չը հաւատալով Ալէքսանդրօպոլի գրաւման՝ վերադառնում էին իրանց տները ամենայն հանգստութեամբ ու միամտութեամբ։

Մեր գնացքն առանց վտանգի հասաւ Աղա-Սարալ։ Մեզ գիմաւորեց տեղական Թուրքերի անզգին բազմութիւն, տուն մինչև Գլուխ զինված. Նրանք սովորականից աւելի համարձակ և յանդուգն էին։ Գնացքի շարժման ժամանակ պատահեց հետևեալ դէպքը։ Մեր վագոնը թափվեցին վեց Թուրքեր դաշոյններով զինված և յարձակվեցին դռան մօտ կանգնած երեք նոր-բայազէտցի գիւղացիների վրա, հասցրին նրանց ծանր վէրքեր և՝ խլելով նրանցից երկու հրացան՝ թռան գնացքից ցած։ Այս ամենը կատարվեց մի քանի վայրկեանում։ Բարձրացաւ մի անասելի աղմուկ, լսվեցին հրացանի ձայներ. Վագոնում առաջ եկաւ սարսափ ու իրարանցում։ Ամենքը վազում էին դէպի միւս դուռը՝ վագոնից փախչելու նպատակով։ Երբ տեսան, որ դուրս գալու հնար չը կայ, վազեցին թափվեցին իրար վրա՝ եղան տղամարդիկ, որոնք թաքցրին իրանց գլուխները կանանց փէշերի տակ։ Սարսափն անցաւ, պարզվեց իրողութիւնը։ Մի զինուոր սպանվեց, իսկ երկուսը վիրաւորվեցին։ Մնացինք ահ ու սարսափի տակ մինչև Ախտալա կայարան։ Այստեղից հանգիստ զրահապատ գնացքը։ Նրա երևալը բաւական սրտապնդեց մեզ։

Ժամը 2-ին հասանք Ղարաքիլիսա։ Նայելով շուրջս՝ աչքերիս չը հաւատացի։ Գնացքը կանգ էր առել մարդկային ծով բազմութեան մէջ։ Տասնեակ հազարաւոր գաղթականներ խռնվել էին չորս կողմերում։ Վեց վերստ տարածութեան վրա թափված էին հազարաւոր սայլերը, ֆուրգոնները և քոչերի կոյտերը։ Ծուխ ու փոշին միախառնվելով դարձրել էին օդը մթագնած ու անթափանց։ Տաւարների աղմուկն ու ճիչը, անասունների բառաչն և սայլերի ճռճռոցն աւելի անհանգիստ էին դարձրել Ղարաքիլիսայի հրաշալի բնութիւնը։

Երկաթուղու գիծը դառել էր սովորական ճանապարհ թէ մարդկանց և թէ անասունների համար։

Գնացքը շրջապատված էր գաղթականների խիտ օղակով։ Հազիւ լիզանք գնացքից։ Անընդհատ վագոններ թափվեց սպառող բազմութիւնը հրելով, կոխոտելով ու ճմլելով իրար։ Առանց յուղումնքի չէր կարող վերջնել այս տեսարանը։ Շտապեցի դէպի Ղշլաղ։ Անցայ բազմահազար գաղթականութեան խիտ շարքերով։ Ամեն քայլափոխում ընկած են անասուններ, գլխաւորապէս ձիերի ու եզների անշարժ ու անքերթ լէշեր։ Քոչերը թափված էին ամեն տեղ, ցեխի ու աղբի մէջ և անձրևի սարսափի տակ։ Քանի մօտենում եմ Ղշլաղին, այնքան խտանում է գաղթականութեան հոսանքը և դժուարանում է նրանց առանքներով անցնելը։

Գաղթականութիւնը գալիս էր գլխաւորապէս Բասէնից Արմթլու, Ջօլախլու, Բաշ գիւղ, Օրթաքիլիսա 9000-ից աւելի, Կաղզվանից Ղարաբաղ-Քարավան, Նախիջևան գիւղ և այլն 4000-ից աւելի, Կարսի շրջանից Գեօզուլ-Սաթլմէշ, Բագլի-Ահմեդ, Բերնա-Մաղրա, Բաշ-Շորագեալ, Համզաքեարակ և այլն 60,000 ից աւելի, և Ալէքսանդրօպոլի գաւառից Մեծ-Քեաթանակ, Ջաջուռ, Քաֆթարլի, Ղլի-Ղարաքիլիսա, Ղզլ-Ղօչ, Հոռոմ և այլն և այլն 70,000 ից աւելի. եթէ այս բազմութեան հետ հաշւելու լինենք այն շրջաններում ժամանակաւորապէս ապաստանած մի քանի տասնեակ հազար թիւրքահայ գաղթականութիւնը, այն ժամանակ կարելի է ասել, որ Ղարաքիլիսայի շրջանում հաւաքված էին մի քանի հարիւր հազար փախստականներ։ Մի հսկայ գանգուած, որի հոսանքի ծայրը սկսվում էր Ղալթախչի կայարանից և հասնում էր մինչև Ղարաքիլիսա 40 վերստ տարածութեան վրա։

Ղարաքիլիսայի և Ղշլաղի գեղեցիկ արտերը և մարգագետինները գաղթականութիւնը ոտնատակ էր տուել և փչացրել էր։ Ճանապարհին տեսայ մի քանի գշլաղեցի, որոնք զէնքը ձեռին կանգնել էին իրանց արտերի կողքին և պաշտպանում էին նրան գաղթականական հեղեղից. բայց ի զո՜ւր... Հայհոյանքը և սպառնալիքը կորցրել էին իրանց նշանակութիւնը։ Ցուպահատ շինականը դիմում էր զէնքի օգնութեան... գնդակահարվում էր կամ անասունը կամ տէրը, և երկու դէպքում էլ յանցագործը մնում էր ազատ ու անպատիժ։

Մայիսի 21-ի իրիկնադէմին լուր եկաւ, թէ թիւրքական զօրքի պահակախմբեր արդէն երևացել են Ղշլաղից 15 վ. հեռաւորութեան վրա և անարգել մտել են Համամլու։

Համամլուեցիք դիմաւորել են թիւրքերին սպիտակ դրօշակով և աղ ու հացով։ Մեր զօրքին հրամայված էր առանց կռւի նահանջել մինչև Ղարաքիլիսա։

Ականատես եղայ մեր զօրքի նահանջին։ Այս շարժումը կատարվեց 6 ժ. ընթացքում։ Զինուորները վերադառնում էին դիրքերից բաւականին առոյգ, ուրախ ու անյուսահատ դէմքերով, կանոնաւոր շարքերով և սպառազինված։

Մեր հարցին զինւորը հանգստութեամբ ու սառն պատասխանում է.

—Թշնամին հետապնդում էմեզ. մեզ հրամայել են չը դիմադրել...

Զօրքի անսպասելի նահանջը առաջացրեց գաղթականութեան մէջ խուճապ ու փախուստ։

Ամբողջ գիշերը անընդհատ շարունակվում էր գաղթականական հոսանքը։ Բնութիւնն էլ այս գիշեր աւելի անողորմ և աւելի դաժան դէմք ցոյց տուեց։ Սորդ անձրև, խաւար գիշեր, ցեխ ու հեղեղ, անանցանելի և նեղ ճանապարհ... Խաւարի միջից լսվում է սարսափահար ձայնը. «Դէհ, շուտ փախէք, թիւրքերը գալիս են...»։

Գաղթականութիւնը, տեսնելով որ երկաթուղով անհնար է տեղափոխվել, հետևեց նահանջող զօրքին, քաշվեց Դիլիջանի ուղղութեամբ։

Մինչև լուսաբաց գաղթականութեան ալեկոծված ծովն արդէն հանդարտվել և ցամաքել էր... Ղարաքիլիսայի և Ղշլաղի ժողովուրդն այս ընդհանուր փախուստի ու սարսափի ժամանակ մնաց իր տեղում, իր ծննդավայրում... 22-ի գիշերը գիւղերի ամբողջ երիտասարդութիւնը զէնքը ձեռին բարձրացաւ լեռները չուզելով կապկապվել գերութեան անարգ շղթաներով... Եղան մարդիկ, որոնք իրանց և երեխաներին փախցրին Լօռու Շահլի, Ղամշլուտ, Խաչի-գող, Դսեղ և այլ գիւղեր։

Մայիսի 23-ի գիշերը հրդեհի ու թալանի ենթարկվեցին կենսամթերքի մի քանի պահեստներ։

Առաւօտեան ժ. 8-ին Ղարաքիլիսայի կայարանից հեռացան զինւորական և գաղթականական վերջին գնացքները։

Ղարաքիլիսան և Ղշլաղը պատրաստվեցին «աղ ու հացով» ընդունել անկոչ հիւրերին։

Փամբակի 37 գիւղերը, իրանց 50,000 ժողովրդով ամենայն սառնասրտութեամբ վկայ լինելով այս ամենին, չենթարկվեցին խուճապի ու փախուստի...

Իսկ յետոյ ինչ պատահեց դժբաղդաբար մեզ մնաց-մայ(?) անյայտ է՝

Մեր գնացքը հասաւ Սանահին։ Այստեղ կանգ առաւ համարեա երկու ամբողջ օր։

Սանահինի ձորը լցված էր տասնեակ հազար գաղթականներով։ Նրանց մէջ տիրում էր կատարեալ սով և տարածված են վարակիչ հիւանդութիւններ։ Գաղթականական չորս գնացք սպասում էին օրերով Թիֆլիսից կարգադրութեան։

Մայիսի 23-ին հասաւ մեզ մօտ Լօռուց մի խումբ մարդիկ, որոնք գանգատվեցին Ջալալ-Օղլու գրաւումը։

Սարսափը ու յուսահատութեան չափ չը կար։

Երեկոյեան կայարան հասաւ զրահապատը, որն առաջնորդեց մեր գնացքը մինչև Թիֆլիս։

Մայիսի 24-ի երեկոյեան ժ. 10-ին արդէն Նաւթլուղումն էինք։

Մ. Ղազարեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

Գրաշարների պակասութեան պատճառով «Մշակը» մի քանի օր հրատարակվում էր կէս թերթով։ Այսօրվանից նա լոյս է տեսնում դարձեալ ամբողջ թերթով։

Մեզ հաղորդում են, որ ամսիս 31-ին կայացել է անկուսակցական և չէզոք հոսանքների մի ժողով, բաղկացած գլխաւորապէս բուրժուական ինտելիգենցիայից և առևտրա-արդիւնաբերական խաւերից, որ զբաղվել է Հայոց Ներկայ Ազգային Խորհուրդը վերակազմելու խնդրով։ Այդ ժողովը որոշել է գումարել մի մեծ և բազմամարդ ժողով այսօր, կիրակի, նոյն հարցի քննութեան համար։ Ժողովը նոյնպէս եկել է այն եզրակացութեան, ինչպէս և անցեալ կիրակի օր կօնսերվատօրիայի դահլիճում կայացած ժողովը, թէ Ազգային Խորհուրդը պէտք է այնպէս կազմակերպվի, որ դաշնակցականները այլևս գերակշռող դեր չը խաղան։

Հայոց Ազգային Խորհուրդը պաշտօնապէս առաջարկել է «Հայկազեան» ընկերութեան վարչութեանը՝ գումարել ընկերութեան ընդհանուր ժողով և որոշել հայ կարօտեալ գրողներին իր միջոցներից 10,000 րուբլի տալու հարցը, ի նկատի ունենալով որ մի քանի հայ գրողներ ներկայումս գտնվում են նիւթական ծանր կացութեան մէջ։ Մենք կարծում ենք, որ ընկերութեան վարչութիւնը ինքը կարող էր այդ անել առանց ձգձգելու և առանց ընդհանուր ժողովի։

Ներքին գործ. մինիստրութիւնը կառավարութեան զեկուցում է ներկայացրել, որ պօստը ձիերով փոխադրելու փոխարէն այսուհետև փոխադրվի աւտօմօբիլներով։

Յունիսի 2-ին կայանալու է Նախկին սէյմի լիկվիդացիոն յանձնաժողովի և վրաց ազգ. խորհրդի տնտեսական մասնաժողովի միացեալ նիստը՝ Նախկին կառավարութեան գործերի մասին։

№ 1-ին բանտի կալանաւորների կօմիտէն 776 բանտարկեալների կողմից ներկայացրել է մի շարք պահանջներ նրանց դրութիւնը բարելաւելու. Պահանջների թիւը հասնում է 17-ի։ Պահանջում են բանտում հաստատել այնպիսի կարգ, որ մօտ լինի զինուորների զօրանոցային կեանքին։ Բանտարկեալները պահանջում են, որ թոյլ տրվի բանտից զանազան հիմնարկութիւններ գնալ տեղեկութիւններ հաւաքելու։ Տեսակցութեան վայրում վերացնել երկաթացանցը [illegible] 1 և կէս ֆունտով։ Մի ուրիշ խնդիրքով նրանք խնդրում են իրանց ազատութիւն տալ հայրենիքի պաշտպանութեան համար, որովհետև, նրանց կարծիքով, պարզվել է, «որ հանրապետութիւնը անկարող է հարկաւոր չափով կազմակերպել երկրի պաշտպանութիւնը»։

Քաղ. վարչութեան կարգադրութեամբ արգելված է այսուհետև Միքայէլեան փողոցով բեռներ կրել, որովհետև փողոցի ասֆալտը փչանում է։ Բեռնակիր աւտօմօբիլները, սայլերը այսուհետև երթևեկելու են Վելիկօկնեաժեսկի, Ելիզավետինսկի և Նիկոլայեվսկի փողոցներով։

Այսօր, երեկ. ժամը 5 ին, քաղաքային դումայի դահլիճում կը կայանայ հայ սօց. դեմօկրատների (մենշևիկ) արտակարգ ժողով)։ Զեկուցում կը կարդայ Հ. Ազատեանը «Մեր վերաբերմունքը դէպի կուսակցութիւնը» նիւթի մասին։

Այսօր երեկոյեան ժամը 6-ին, Կովկաս. Բարեգործական Ընկ. տան մէջ, կը կայանայ Հայրենակցական Միութիւնների վարչութիւնների արտակարգ ընդհանուր ժողովը՝ քննելու համար մի շարք կարևորագոյն խնդիրներ, որոնք կապված են ընթացիկ մոմենտի հետ։

«Էրթօբա» թերթը յայտնում է, որ մայիսի 28 ին 9-րդ կօմիսարիատի միլիցիօներներին աջողվել է երեան հանել ռուսական կեղծ թղթադրամներ պատրաստելու գործարանը։ Դրանով զբաղվելիս է եղել ոմն Տէր-Ցարութիւնեան, որը ապայն թագնվել է։ Նրան գործակից է եղել մի ռուս կին՝ Զերնիշեվա։

Այսօր, յունիսի 2 ին, Թիֆլիսի Ժողովրդական ամառային թատրօնում Ոսկանեանի դրամատիկական խումբը Սևումեանի հրաժեշտի ներկայացման համար բեմադրում է Սենկեվիչի վէպից փոխադրած յայտնի «Յ?... երթաս» պիեսը։

Երկուշաբթի, յունիսի 3 ին, յօգուտ գաղթականների կը կայանայ ճոխ երեկոյթ ներկայացում։

Մայիսի 31-ին վրաց կառավարութեան և վրաց ազգային խորհրդի ներկայացուցիչները փոխ-այցելութիւն տուին գերմանական զինուորական միսսիային։

Երկաթուղային գլխ. կօմիտէն մայիսի 21-ին երկաթ. վարչութեան ուղարկած հեռագրով բացատրել է, որ երկաթուղ. ծառայողները թէև գտնվում են առանձին վիճակում, բայց կարող են գործի շարքերը կանչվել։

Սուխումից հեռագրում են վրաց հանրապետական կառավարութեան, որ շրջանի առևտրա-արդիւնաբերական և գիւղատնտեսական գործիչների ներկայացուցիչները, առանց ազգի խտրութեան, ցնծութեամբ ողջունում են վրացական դեմօկրատական հանրապետութիւնը, խոստանալով իրանց ակտիվ աջակցութիւնը կառավարութեանը։

Անդրկով. երկաթ. շրջանի կառավարիչ Գերասիմով մայիսի 31-ից հեռագրում է խնամատարութեան մինիստրին. «Բարեհաճեցէք դատարկել փախստականներով լի գնացքը Նօթանեբում, Լանչխութում, Սամտրեդիում, Քութայիսում և Փոթիում։ Այս փախստականները, Մցխեթ վերադառնալու առաջարկին, որ Ռազմավիրական ճանապարհով Վլադիկավկազ գնան, մերժեցին և գնացքները չեն դատարկում։ Իսկ գնացքները անչափ հարկաւոր են»։

Կառավարութեան որոշմամբ հայթայթիչ կօմիտէն ենթարկվելու է երկրագործութեան և աշխատանքի մինիստրութեան։

Կառավարութիւնը որոշեց խնդրել ներքին գործերի մինիստրին յայտնել պօստահառ. բոլոր հիմնարկութիւնների կառավարիչներին՝ չընդունել քաղաքական բնոյթի հեռագիրներ, առանց մինիստր-նախագահի և ներքին գործերի մինիստրի թոյլտուութեան։

Անդրկովկասեան երկաթուղիների գլխաւոր պետ Օկունեվ հրաժարական է ներկայացրել վրաց կառավարութեան։

Կառավարութիւնը որոշել է Փոթի նաւահանգստի բանուորներին յատկացնել 1 միլիոն րուբլի։

Կառավարութիւնը որոշել է կազմել խորհրդակցութիւն պարենաւորման գործի աշխատանքը կանոնաւոր հիմքի վրա դնելու։

Ռուսաստան մեկնող զին. պաշտօնեաներին և օֆիցերներին բաւարարելու համար կառավարութիւնը զին. մինիստրի տրամադրութեան տակ է դրել 1 միլիօն 90,000 րուբլի այն պայմանով, որ օֆիցերները և զին. պաշտօնեաները բաւարարութիւն ստանալով՝ անմիջապէս մեկնեն Ռուսաստան։

ՄԱՄՈՒԼ

ՎՐԱՑԻՆԵՐԸ ԵՒ ԹԻՒՐՔԵՐԸ

Վրաց ժողովրդի մէջ սկսվում են դժգոհութիւններ և տրտունջներ Թիւրքիայի դէմ, որ, հակառակ իր խոստումների, դժւարութիւններ և խոչընդոտներ է յարուցում Վրաստանի անկախութեան և ամբողջութեան իրագործման դէմ։

Իբրև արձագանք այդ դժգոհութիւնների և տրտունջների, որոնք կարող են նոր բարդութիւններ առաջ բերել, պէտք է ընդունել «Возрожденіе» թերթի հետևեալ առաջնորդող յօդուածը (յունիսի 1-ին).

«Վրաստանի հանրապետութիւնը իր հրատարակման առաջին օրն իսկ ստացաւ մի ծանր հարուած Թիւրքաց կառավարութիւնից։

«Թիւրքերի նոր ուլտիմատումը պահանջելով Վրաստանից կամովին զիջել Ախալցխայի և Ախալքալաքի գաւառները և յանձնել իրան մեր երկաթուղային ճանապարհները, ազատութեան արշալոյսին վրաց ազգը չէր կարող սպասել այդպիսի վերաբերմունք Թիւրքերի կողմից, որի հետ նա ցանկանում էր հաստատել ամենաբարի դրացիական յարաբերութիւններ։

«Այդ գաւառները ներկայացնում են վրաց կուլտուրայի օրրանը, որոնք վրաց ազգային մարմնի օրգանական մասն են, և զիջել Թիւրքիային Բուաթավիլիի, Զախրանսմեր(?), Տաօգվէլիի և վրաց գրականութեան միւս պարագլուխների հայրենիքը, զիջել Վրաստանի այդ հացաբեր շտեմարանը՝ նշանակում է դատապարտել իրան ինքնասպանութեան։

«Վրաց ազգը այդ ինքնասպանութիւնը չէ կարող կատարել և չի կատարի։

«Վրաստանի անկախութեան հրատարակումը և վրաց ազգի դարաւոր իղձերի իրագործումը առաջ բերին ամբողջ երկրի մէջ վեհ հայրենասիրութեան զգացումների բռնկում, որ ընդունակ է հերոսական սխրագործութիւնների։

«Դրա հետ միասին կարող ենք ուրախացնել մեր ընթերցողներին, որ Գերմանիան, ընդունելով Վրաստանի անկախութիւնը, արդէն նշանակել է Թիֆլիսում իր դիպլօմատիական ներկայացուցիչներին և ստանձնել է պարտականութիւն՝ պաշտպանել Վրաստանի տերրիտօրիայի անձեռնմխելիութիւնը։

«Գերմանիան, վրաց կառավարութեան համաձայնութեամբ, վերցրել է իր պաշտպանութեան ներքոյ վրացական երկաթուղիները։

«Մենք կարող ենք համարձակ և կրծքի նայել ապագայի վրա։

«Այնպիսի դաշնակցի հետ, ինչպէս գերմանական ազգն է, մենք չենք կորչի, բայց մենք ինքներս պարտաւոր ենք ձեռները չը ծալել, այլ բոլոր հնարաւոր միջոցներով կազմակերպել վրացական կարգապահ հզօր զօրաբանակ, ստեղծել կարող կառավարչական իշխանութիւն, հաստատել իրաւակարգ և անդորրութիւն երկրում։

ՄԱՄՈՒԼԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Знамя Труда»

Հանդիսաւորապէս հռչակվեց Վրաստանի անկախութիւնը։

Մենք կը կամենայինք ուրախ ողջունել այդ դէպքը և ցանկանալ լիակատար բաղդաւորութիւն վրաց ժողովրդին։ Բայց մենք չունենք այդ ուրախ զգացմունքը հոգու մէջ, այդ չը կար հաւանօրէն երէկվայ հանդէսի ակտիվ մասնակցողների մօտ։

Անդրկովկասեան սէյմը գլուխ խոնարհեց վրաց ազգային խորհրդի կայուն վճռի առաջ։ Անդրկ. սէյմին ասվեց, թէ այդպիսի է վրա ժողովրդի ցանկութիւնը, բայց մենք չը տեսանք ցնծացող ժողովուրդը պալատի առաջ, բայց դրա փոխարէն այնտեղ կային Նոր Ակունքի յաճախորդներից շատերը։ Ա-

խար վրաց ժողովրդին չը հարցրին անկախութեան մասին, ինչպէս չը հարցրին նրան՝ իջեցնելով պալատի վրայից կարմիր դրօշակը: Մենք չը գիտենք ժողովրդի կարծիքն այժմ, ինչպէս չը գիտէինք և այն ժամանակ, երբ արհեստականապէս բաժանում էինք Անդրկովկասը Ռուսաստանից:

Մինչդեռ սէյմը դիմեց հերոսական գործի. Նա արաւ այն, ինչպէս չէր անի հաւանօրէն այդպիսի դրութեան մէջ ոչ մի օրէնսդիր հաստատութիւն: Սէյմը ինքը արձակեց իրան. դեռ քիչ է դա. նա արձակեց ամբողջ նոր պետութիւն: Նա ասաց, թէ նա գործ չունի մնացած Անդրկովկասի հետ, երբ մի մասը ցանկացաւ անջատվել: Աւելի ճիշդը՝ այդպէս չէր: Ոչ թէ այն, որ այդ մասը ցանկացաւ դուրս գալ ամբողջից, նա վարվեց շատ պարզ կերպով. նա՝ այդ մասը առաջարկեց մնացած երկու մասերին, մէկին անպէտքութեան պատճառով, միւսի ճակատագրից հալածված լինելու պատճառով, սէյմը չը ցանկացաւ իմաստուն երևալ: Նա չը հետաքրքրվեց իմանալ, թէ ինչպէս դրութեան հաւասար իրաւունքը վիճակից Անդրկովկասի մնացած ժողովուրդները վերածվում են հանդուրժելի (արդեօք երկար ժամանակով) հիւրերի:

Անդրկ. սէյմը, որ կազմված էր անդրկ. երեք ժողովուրդների ներկայացուցիչներից, չը ցանկացաւ հոգալ անդրկովկասեան հանրապետութեան գոյքի, պետական հաստատութիւնների և բոլոր ժողովուրդների վիճակի մասին:

Անդրկ. սէյմը չը լուծեց մի շարք բարդ իրաւական հարցեր և վերջին նիստում երևան հանեց պարզօրէն իր քաղաքական լիակատար սնանկութիւնը:

Ինչպէս պատճառաբանեցին սէյմի մէջ նոր անկախութեան կողմնակիցները: Շատ ծանր էր երէկ մեզ լսել Ծերեթելիի ճառը: Նրա ամբողջ ճառը ձգձգված էր և աչքի էր ընկնում իր անտրամաբանութեամբ: Ծերեթելին ցոյց տուեց, թէ ինչպէս ինտերնացիոնալ կուսակցութիւնը, որ ձգտում էր հեգեմոնիայի ամբողջ երկրում, յանգեց անկախ Վրաստանի նացիոնալ-դեմօկրատական գաղափարին: Նրա ասելով, ամեն ինչ շատ պարզ է: Ճակատագրի կամքով Անդրկովկաս գոյութիւն չունի. մի մասը (հայկական) գրաւված է Թիւրքերից, միւս մասը (ատրբէջանական) ձգտում է դէպի Թիւրքիան, մնում է միայն Վրաստանը, որի տէրրիտօրիայի մեծ մասը գրաւված չէ թշնամուց: Բնական է՝ պէտք է փրկել Վրաստանը, իսկ նրա փրկութիւնը սոսկ անկախութեան յայտարարելու մէջն է: Բայց հաւատացէք, արդեօք, նրան որևէ մէկը: Չէ՞ որ նրա խօսքերի հիմունքում ընկած է խոշոր սխալ: Անդրկովկաս չը կայ ոչ թէ ճակատագրի կամքով, այլ մենշևիկ սոց. դեմ. ղեկավար կուսակցութեան կործանարար քաղաքականութեան հետևանքով: Դեռ ոչ ամբողջ Ռուսահայաստանն է գրաւված Թիւրքերից: Նրա մեծ մասը ազատ է թշնամուց: Ո՞ւր պէտք է այժմ գնայ այդ շրջանը: Ի՞նչ են մտածում այդ մասին մենշևիկները: Վրաստանի մէջ հայկական շրջանը չէ մտնում, միանալ Ռուսաստանին նա չէ կարող, որովհետև նա կտրված է Ռուսաստանից Վրաստանով և Ատրբէջանով: Իսկ Թիւրքերի գրաւած տէրրիտօրիան դուրս է Բրեստի պայմանագրից: Նրա մասին այժմ չեն մտածում: Իսկ մինչդեռ նա ընկաւ Թիւրքիայի ձեռքը Չխենկելիի պրեմիէրութեան ժամանակ ոչ իբրև Հայաստանի մասը, այլ Անդրկովկասի դէմ վարվող պատերազմի ընթացքում: Ինչու այդպէս շտապել հրաժարվել պատասխանատուութիւնից Անդրկովկասի անցեալ մի մասի վիճակի համար: Հայերով բնակված տեղերին մի շրջան նետված է քաղցի կամքին, և ոչ մի սեփհական պատճառաբանութիւնով կատարված վարմունքը չի արդարանայ: Մնում է զարմանալ միայն, թէ ինչպէ՞ս են համարձակվում մարդիկ այս բոլորից յետոյ խօսել իրանց միջազգայնութեան մասին: Ժօրդանիան պատճառաբանեց Անդրկովկասի բաժան բաժան լինելը նրանով, թէ հաշտութեան Թիւրքական պայմաններն անընդունելի են հայերի համար:

Մինչդեռ նոյն իսկ երեխայի համար պարզ է, որ հաշտութեան պայմանագիրը Չխենկելին չը ստորագրեց ոչ թէ այն պատճառով, որ նա մտածում էր հայերի մասին, այլ այն պատճառով, որ ոչ ոք, նոյնիսկ ինքը Չխենկելին այժմ չէ հաւատում, թէ Թիւրքերը, նոյնիսկ ստորագրելով հաշտութիւնը, կանգ չեն առնի և կը գրաւեն Վրաստանը: Իր ժողովրդի համար էր միայն վարած արտաքին քաղաքականութիւնը Չխենկելին. և որպէսզի կանգնեցնէ Թիւրքերին Օզուրգէթի մօտից, տուեց Կարսը... Սիրել սեփական ժողովրդին,—դա վատ բան չէ: Ազգային կուսակցութիւնները նոյնպէս իրաւունք ունեն իրանց գոյութեան: Բայց ինչու պէտք է ցոյց տալ ինքը զինքը ինտերնացիոնալ կուսակցութիւն: Ինտերնացիօնալ կուսակցութեան համար պէտք է հասկանալի լինի, որ մի ժողովրդի ֆիզիքական գոյութեան հետ կան և ուրիշ ժողովուրդներ, որոնք իրանց արիւնով են հատուցանում այժմ «անդրկովկասեան» կործանարար քաղաքականութեան համար:

Նետելով վրաց ժողովրդի մէջ «փրկվեցէք ով կարող է» լօզունգը, սոցիալ-դեմօկրատիան մահացու հարուած հասցրեց դեմօկրատիային: Նա մեռաւ որպէս միջազգային կուսակցութիւն:

—

„К. Слово"

Պատերազմի և յեղափոխութեան ալեկոծ յորձանքի մէջ թառամեց չը ծաղկելով անդրկովկասեան հանրապետութիւնը:

Նրան փոխարինում է վրացական հանրապետութիւնը: Դժուար է ասել, թէ ինչ է սպասում այդ նոր հանրապետութեանը, բայց մի բան պարզ է, որ վրաց հանրապետութիւնը աւելի ամուր է իր նախկին միութեամբ անդրկովկասեան հանրապետութիւնից:

Վերջինս շարունակ քայքայվում էր ներ- [illegible]

Նրա ազգաբնակութեան բաղկացուցիչ մասերի տրամագծօրէն հակառակ ձգտումները:

Հասկանալի է, որ ներքին անիշխանութիւնից քայքայված անդրկովկասեան հանրապետութիւնը, որպիսի անիշխանութիւնը ստեղծեց փոխադարձական հոսանք նահանգներից, որոնք գտնվում են հարիւրաւոր վերստի վրա, հեռացրեց զօրաճակատից ազգաբնակութեան կէս մասը և ուղարկեց անջատ մահմեդական պատգամաւորութիւններ հաշտարար վեհաժողովին, անկարող եղաւ ցոյց տալ ոչ միայն ակտիվ, այլ նոյն իսկ պասսիվ դիմադրութիւն Թիւրքիային և գաղտնօրէն գլորվում էր դէպի Թիւրքական գիրկը...

Եւ կարելի էր գուշակել, որ այն օրից, երբ յօդս ցնդեց այն յոյսը, թէ այդ հանրապետութեան տէրրիտօրիան կը պաշտպանվի Գերմանիայից, նա մատնված էր Թիւրքիայի լիակատար ստրկութեանը: Թիւրքական գրաւումից մեզ բաժանում էին ոչ թէ շաբաթներ, այլ օրեր և միայն վրաց ազգային խորհրդի վճիռը, որ կապեց իր կապերը արևելեան դաւանների հետ և առուեց արեւմուտքը Գերմանիայի իրական պաշտպանութեանը, եւ մղեց Թիւրքական օկուպացիայի վտանգը:

Այդ վճիռը, ինչպէս Անդրկովկասի անկախութեան յայտարարման վճիռը, սխալական է, ձեռնարկված Թիւրքական եաթաղանի սպառնալիքի տակ և այնպէս, ինչպէս այն ժամանակ հարկ եղաւ տեղերին զոհաբերութիւններ անել: Այս անգամ զոհաբերվեց ամբողջ Հայաստանը, չէզոքացված և բոլորովին մենակ մնացած Թիւրքական վերահաս վտանգի հանդէպ... Բայց նոյնիսկ նրա համար, այդ դժբաղդ երկրի համար Վրաստանի անկախութեան հրատարակվելը կը բերէ աւելի շատ օգուտ, քան վնաս, որովհետև ամբողջ Անդրկովկասը չէր կարող դիմադրել Թիւրքիայի գրոհին, և եթէ Վրաստանը կարող լինի պաշտպանել այդ գրոհը իր սահմաններից մօտ, այն ժամանակ Հայաստանին, ի հարկէ, աւելի շահաւէտ է ունենալ իր կողքին վրացական հանրապետութեան ազատ կուլտուրական անկիւն, քան Թիւրքիայից ստրկացված սանջակ Գուրջիստանի: Թէ ինչ կը լինի Հայաստանի հետ, գուշակել համարեա անկարելի է: Վերջին տեղեկութիւնները խօսում են այն մասին, թէ հայերը շարունակում են հերոսաբար պաշտպանել իրանց տէրրիտօրիան և, գուցէ, նրանց աջողվի պահպանել թէկուզ մի անկիւն թշնամուց նուաճված տէրրիտօրիայի վրա, ուր նրանք կը ստեղծեն իրանց հայկական պետականութիւնը և կը պահպանեն մինչև համաշխարհային վեհաժողովը, որը անկասկած կը վերաքննէ աշխարհի ամբողջ քարտէզը և պատերազմի ընթացքում ստեղծված բոլոր պետական կազմակերպութիւնները:

ԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒՄ

ԿԱՐՍԵՑԻՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԸ

—

Մայիսի 19-ի ժ. 3½-ին Կ. Հ. Բարեգործական Ընկ. դահլիճում տեղի ունեցաւ կարսեցիների հայրենակցական միութեան երկրորդ ընդհանուր ժողովը, պ. Թորոյեանի նախագահութեամբ: Ժողովը բազմամարդ էր, հաւաքվել էին մօտաւորապէս 400 կարսեցիներ, գտնվում էին դահլիճում փոքր թւով և ոչ կարսեցիներ: Ժողովի օրակարգի համաձայն կարդացվեց 1) վարչութեան զեկուցումը, 2) կանոնադրութեան ընթերցումից յետոյ քննութեան ենթարկվեց գաղթի հարցը:

Վարչութեան նախագահ պ. Սահակեանը զեկուցեց Կարսի հայրենակցական միութեան վարչութեան հենց առաջին օրվանից արած քայլերը: Վարչութեան անդամները իրանց գործունէութեանը արդիւնաւէտ ուղղութիւն տալու համար կազմել են իրանց անդամներից բաղկացած երեք սեկցիաներ, որոնցից մինը սկսեց զբաղվել գաղթականների պարենաւորման, բնակարանի և սանիտարական խնդիրներով. երկրորդ սեկցիայի պարտականութիւնն է քննել գաղթականների այլ և այլ բողոքները. երրորդ սեկցեան աշխատելու է դրամական միջոցներ հայթայթելու: Վարչութիւնը թէ գրաւոր և թէ լրագրութեան միջոցով դիմեց Կարսի այլ և այլ հիմնարկութիւններին և անձնաւորութեանց՝ պահանջելով նրանցից հաշիւ ժողովրդական գումարների մասին, բայց մինչև այժմ պատասխան է ստացվել միայն մանր վարկի ընկերութեան վարչութիւնից, «Վանանդ» սպառողական ընկերութեան վարչութիւնից և Կարսի նախկին քաղաքագլուխ Տէր-Ներսէսեանից: Մանր վարկի ընկերութեան վարչութիւնը պատասխանում է, թէ վարչութիւնը աշխատում է որքան կարելի է շուտ մի յայտնի չափով բաւարարութիւն տալ անդամներին և որոշել է դիմել ֆինանսների մինիստրին, որ կարսեցիների չէկերը վճարվեն որքան կարելի է լրիվ:

«Վանանդ» վարչութիւնը յայտնել է, որ Կարսի խանութում թողել է բոլոր ապրանքները, իրանց զանազան տեղերից ունեն ստանալիք փող և առ ձեռն մօտ 65000 րուբլի, և այդ գումարը կը բաւականացնի ընկերութեան անդամների բաժինները վերադարձնելու համար, իսկ ամբողջ օգուտը իբր թէ կորել է:

Կարսի քաղաքագլուխ պ. Տէր-Ներսէսեանը երկու գրութեամբ, որ և կարդացվեց ժողովում, յայտնել է կարսեցիների վարչութեանը, թէ Կարսի քաղ. ինքնավարութեան տրամադրութեան տակ եղած գումարների մասին հաշիւ է տալու անդրկովկասեան կառավարութեանը, իսկ ազգային մարմնի հաշիւների մասին իր ժամանակին կը տեղեկացնի Ազգային Խորհրդին, իսկ 68,000 րուբլի գումարի մասին, որ ժողովրդից հաւաքված էր զինւորների խանութ բաց անելու համար, այլ և զինւորների ընտանիքներին նպաստ տալու գումարի մասին՝ պ. քաղաքագլուխը թողել է անպատասխան:

Ժողովականներից մինը առաջարկեց ժողովին որքան կարելի է շուտ քննութիւն նշանակել և դատի ենթարկել այն անձնաւորութիւններին, որոնք ունենալով՝ իրանց ձեռքը թէ քաղաքի և թէ նահանգի վարչութեան ղեկը՝ միջոցներ չեն գործադրել, թոյլ չեն տուել իր ժամանակին, որ ժողովուրդն անվնաս գաղթի, և այդպիսով դարձել պատճառ ժողովրդի աներևելի դրութեան, ժողովրդի, որ այսօր ունեւորն անգամ իր կայքից զրկված՝ ստիպված է աջ ու ձախ թափառել, ողորմութիւն խնդրել իր ֆիզիքական գոյութիւնը պահելու համար: Կարելի է ստուգիւ ասել, որ Կարսի նահանգի և քաղաքի բնակիչների տեղերին մեծամասնութիւնը մերկ է և քաղցած: Թողնելով անպատիժ ինքնիշխան ղեկավարներին, կարելի է ասել, մենք յանցանք գործած կը լինենք: Լսվում է, որ այդ հերոսները պատրաստվում են շուտով փախչելու: Առաջարկվեց, թէ պէտք է միջոցներ գործ դնել, որ այդ ղեկավարները Թիֆլիսից չը հեռանան:

Այդ առաջարկը սաստիկ աղմուկ բարձրացրեց: Կարելի է ասել, որ ամբողջ ժողովը գտնում էր դատի ենթարկել այդ ապերախտներին:

Ապա վարչութեան անդամ պ. Սարուխանեանը առաջարկեց հետևեալ բանաձևը. —Դիմել Թիֆլիսի Ազգային Խորհրդին, որ հետաքննի գործերը ասպարէզից Կարսի նախկին գործիչներին՝ Զամոյեանին, Նորատեանին, Սև Կարօյին և այլոց և խնդրել նոյն Խորհրդին՝ առաջարկել այդ անձերին չը հեռանալ Թիֆլիսից՝ մինչև որ նրանց լիակատար հաշիւները և գործունէութիւնը պարզվեն: Այդ առաջարկը կրկնակի աղմուկ բարձրացրեց ժողովում: Դահլիճը դղրդում և պահում էր միայն՝ «դատել, քննել, թոյլ չը տալ հեռանալ Թիֆլիսից այդ ապերախտներին»:

Նախագահ Թորոյեանը ժողովին հանգստացնելով դիմեց պ. Սարուխանեանին, թէ նրա արտասանած ածականները շատ խիստ են և վիրաւորիչ, դրա համար հարկաւոր է հիմնաւոր փաստեր ունենալ: Պ. Սարուխա- [illegible] կարող է հաստատել իր ասածները: Այնուհետև նախագահը առաջարկած բանաձևը դրեց քուէարկութեան, որ և անցաւ համարեա միաձայն:

Յետոյ ժողովը զբաղվեց զինւորականների ընտանիքների նպաստի բաժանման հարցով և որոշեց, որ նպաստ բաժանելու ժամանակ ներկայ լինեն վարչութեան անդամներից երկուսը:

Ի վերջոյ ժողովը քննեց ու վաւերացրեց կարսեցիների հայրենակցական միութեան կանոնադրութիւնը, իսկ գաղթի հարցի վերաբերմամբ որոշեց՝ յանձնարարել վարչութեանը խնդրել Ազգային Խորհրդին, որ սա բանակցի, ուր հարկն է, գաղթականների ճանապարհը դէպի հիւսիս ապահովելու համար:

Կարսեցի

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿ., ԳԵՂ. ԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

—

Օպերա

Երաժշտասէր հասարակութիւնը առանձին շնորհակալութիւն պէտք է յայտնի մեր օպերային խմբի տաղանդաւոր արտիստ Պօլեաևվին, որն իր բենեֆիսի առիթով ընտրել էր Դոնիցետտիի «Ֆավորիտկա» օպերան:

Շատ հազուագիւտ են բեմ հանվում հին կլասիկ երաժշտութեան արտադրութիւնները մեզ մօտ: Ու առ հասարակ նոր շկօլայի կողմնակիցները առանձին հակում չունեն երբեմն հասարակութեանը տալ այդպիսի օպերա, թէև, հակառակ նրանց թերահաւատութեան, «Իտալական խոհանոցային «Տրուբադուրներին», վերջինս այսօր էլ մեծ հաճոյքով է լսվում երաժշտութիւնը գնահատողների կողմից:

Իսկ «Լօէնգրինը» հանդէս բերելը այս թատրոնական սէզոնին և նրա մեծ աջողութիւնը ցոյց է տալիս, որ մեր երաժշտասէր հասարակութեան համար տակաւին իր արժանի գնահատութիւնը ունեն հին շկօլայի երաժշտական երկերը:

«Ֆավորիտկան» նոյնպէս պատկանում է այդ իտալական շկօլային և հնարաւորութիւն է տալիս գլխաւոր գործող անձանց երևան հանել իրանց ձայնական տուեալները: Իսկ նուրբ, մեղմ երաժշտութիւնը մի առանձին գըրաւչութիւն է ներկայացնում այդ օպերան լսողի համար:

Օպերայի սիւժէն վերաբերում է 13 րդ դարին և առնված է Կաստիլիայի արքայ Ալֆոնս XI-ի (Պօլեաէվ) պալատական կեանքից: Ֆերնանդօն (Զալիպսկի) անգիտակ սիրահարվում է արքայի ֆավորիտկայի (սիրուհու) վրա և, երբ զգում է իր պատւի արատաւորված լինելը, դառնում է վանական:

Բենեֆիցիանտի դերը սկսվում է պիէսի երկրորդ գործողութիւնից: Հարկաւ, նոր չը պէտք է ընդգծենք Պօլեաէվի արտիստական տաղանդը, որի մասին քանիցս յիշատակել ենք չորս տարիների ընթացքում: Այս անգամ մի աւելորդ անգամ շեշտելու ենք նրա ուժեղ, նրա մշակված ձայնը, նրա շնորհալի խաղը, որոնք միասին ամբողջացնում են տաղանդաւոր արտիստի յատկութիւնները: Հասարակութիւնը իր ջերմ վերաբերմունքը ցոյց տուեց դէպի նա՝ բազմաթիւ ընծաներով ու երկարատև ծափահարութեամբ:

«Ֆավորիտկան» իրաւամբ կարող է բենեֆիսի պիէս ծառայել նաև մեր շնորհալի տէնոր Զալիպսկիի համար, յանձին Ֆերնանդոյի ընդարձակ դերի:

Ֆավորիտկայի դերը մեծ աջողութեամբ կատարեց Սպիւկօն, իսկ վանականը Բալդասարի դերը հոյակապ էր Իսեցկիի թէ խաղով և թէ արտաքինով:

Ընդհանուր առմամբ օպերան ունեցաւ աջողութիւն, որին քիչ չը նպաստեց դիրիժօր Գրանելլին, ինչպէս և ճաշակով բեմադրութիւնը.

Ռեցենզենտ

ԿԵԱՆՔԸ ԳԱՒԱՌՈՒՄ

ԳԱՆՁԱԿՈՒՄ

—

Ելենենդորֆ, 1/14 մայիսի

Վեց ամսից ի վեր մենք պաշարված ենք և միանգամայն կտրված երկաթուղային հաղորդակցութիւնից: Կոմիսարիատից ուղարկված հաշտարար պատգամաւորութիւնը հայերից առաւ և Թուրքերին յանձնեց 219 գ. բատալիոնի գոյքը, փոխարէնը խոստանալով Թուրքերի կողմից մեզ յանձնել գրաւված պարէնի մթերքները: Սակայն այդ բանը տեղի չունեցաւ և Թուրքերը մեզ խաբեցին. մինչև օրս թէ տեղացի և թէ գաղթական հայերի պարէնը բաց չեն թողնում: Պատահել է, որ Թուրքերը, մի քանի հազար րուբլի ստանալով, խոստացել են մասնաւոր կերպով իրանց ծանօթ հայերին ցորեն ծախել, և երբ պայմանադրեալ ժամին հայերը մօտենում են քաղաքամիջի կամուրջին ցորենը ստանալու, տեսնում են, որ մէջօկներից մէկը-երկուսը լցված է ցորենով, իսկ 10—12 ը՝ անտառի աղբով... [illegible] բեաների հետ գործ ունենք: Վերջերս էլ Մուսուս գիւղացիներից խաբեբայութեամբ 1400 ր. և 2 ձի ստանալով՝ մինչև օրս ոչ ցորեն են տալիս, ոչ փողը և ոչ էլ ձիերն են վերադարձնում:

Ճանապարհներին և դաշտերում պատահող ամենօրեայ սպանութիւնները և կողոպուտները արդէն սովորական երևոյթ են դարձել և ոչ ոքի չեն զարմացնում:

Զարմանալի առեղծուած է, թէ ինչպէս է, որ բոլշևիկների դէմ ուղարկելու ուժ ունի անդրկով. կառավարութիւնը, իսկ իր քթի տակ կատարվող աւազակաբարոյ տարրերի, ամբաստաւանների ոտնձգութիւնները սանձահարելու համար ոչ, չը նայած բազմից դիմումներին և թախանձանքներին:

Հայ ժողովուրդը բառիս բուն նշանակութեամբ զուրկ է, ամիսներից ի վեր, հացի պաշարից, շաքարից, սապոնից, նաւթից և այլն: Ցորենը, եթէ աջողվում է մի կերպ ճանկ գցել, առնում են պուդը 90—100 ր., գարին 70—80 ր., շաքարի ֆունտը (որ ասենք չը կայ էլ) 10—12 ր., սապոնի կտորը 5—6 ր., ոչխարի միսը 3—4 ր., տաւարինը 2—2 ր. 50 կ., իւղի ֆունտը 12—14 ր., նոր պանիրը 4—5 ր., բրինձի ֆունտը 3—4 ր., ձուի հատը 50—60 կ., կարտոֆիլի պուդը 24—26 ր., լօբու ֆունտը 2—2 ր. 50 կ. և այլն:

Ահա այս պայմանների տակ դեռ ևս տառապում է հայ ժողովուրդը, սպասելով որ իր փրկութեան համար մի ճանապարհ կը բացվի վերջապէս:

Փօստը շատ անկանոն է գործում: Զուրնաբադի հեռախօսատախտային կայարանի գործունէութիւնն արդէն լիկվիդացիայի է ենթարկվում. այստեղ այլևս պօստ և հեռագիր չի ստացվում և մեր թղթակցութիւնները ստանում ենք Ելենենդորֆ (Ելենինօ) գերմանական գաղութի պօստատնից, որը Գանձակից 9 վ. հեռու է, հազիւ ամսական 1—2 անգամ (առաջ պօստը ամենօրեայ էր): Թերթերը ստացվում են շատ անկանոն և վայրի վերոյ. ապրիլի համարների հետ (ապրիլի 12 ից դէսը թերթ չենք ստացել) խառնված են մի քանի հատ էլ յունվար, փետրվար և մարտ ամիսների համարներից, այն էլ ոչ պարբերաբար, այլ միշտ համարները ետ ու առաջ, այնպէս որ՝ մեր քաղած տեղեկութիւնները միշտ լինում են կցկտուր և անկապ և շատ դէպքերի մասին ստիպված ենք լինում մեր ենթադրական եզրակացութիւններն անել:

Իրերի այս դրութեան մէջ միայն գերմանական այս գաղութն է, որ անհոգ ու ապահով իր աշխատանքի և ապրուստի ետևից է ընկած. Թուրքերը սրանց լաւ են վերաբերվում և ամեն կերպ սիրաշահում:

Ասում են, որ սրանց մէջ բաւական թւով փախած գերի գերմանացի զինւորներ և սպաներ կան, որոնք այնքան էլ յուսալից և խաղաղ տարր չեն կարող ներկայացնել իրանցից:

Առ այժմ այս է մեր օր ու ապրուստը:

Իսկ թէ ինչ է սպասում մեզ Անդրկովկասեան անկախութեան հռչակումից, այդ էլ կը տեսնենք շուտով: Միայն այսքանը կարելի է ասել, որ ժողովուրդը դէպի այդ փաստը վերաբերվում է չափազանց սառը և անտարբեր, ոչինչ դրական չը սպասելով իր համար քաղաքական այս նոր արհեստական կօնիւնկտուրայից:

Մենտոր-Միրաժ

Խմբագիր-Հրատարակիչ
ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի
Հիմնված 1880 թ.
[illegible]
Բաց է
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
«306» եւ «914»-ի ներքնական բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.
ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ
Ս. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութիւն վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւններ:
Վ. Ի. ՄԱՃՆԵՐ—9—10 ժ. միզային կազմի և կանանց հիւ.
[illegible]
Մ. Գ. [illegible]—11 կէսից—1 կէս ժ. մորթի և վեներական (սիֆիլիս) հիւ.
Մ. Վ. [illegible]—1—2 ժ. կանանց հիւ. և մանկաբարձութիւն.
Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—12 և կէս—1 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւանդութիւններ:
[illegible]
Ն. Ա. ԽԱՆՃԱԿԵԱՆ—6—7 ժ. [illegible] վիրաբուժական.
Վճարը 1 ր.: [illegible]
Հիւանդանոցի վերատեսուչ
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայ ընտանիքներում

Արդահանից և Արտանուջից եկած թշուառ փախստականների մի խումբ, կանայք և օրիորդներ, ցանկանում են տնային ծառայութիւնների պաշտօն, նաև աղախնութեան պաշտօն: Ցանկացողները թող դիմեն Գոլովինսկի պրօսպէկտ, կօնդիտերսկայա «Վենեցիա» Մ. Կիրակոսեանին, առաւօտեան ժամը 9—11, երեկ. 5—8-ը:
418 2—1

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ
ԲԺԻՇԿ Վ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆՑԻ
1) Малокровіе и его леченіе 25 к.
2) Легочныя заболѣванія 25 к.
3) Гигіена женщины I часть 1 р.
4) Վեներական ախտեր 1 ր.
Ինչպէս վերոյիշեալ, նոյնպէս բոլոր ուրիշ բժշկական գրքոյկների համար դիմել «Գուտենբերգ» և «Գիր» գրավաճառանոցներին:
Պահեստը մեծաքանակ գնողների համար՝
Тифлисъ, Вознесенская ул. № 8. кв.
Д-ра В.А. Хачатрянца.
(Ն. Հ. Կ.) 297. 40—8

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, յունիսի 2-ին, առաւօտ. ժամը 11-ին, Հ. Բարեգործ. Ընկ. դահլիճում (Արամ Աբազովի հրապար.) նշանակված է ԿԱՐՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԴՈՒՄԱՅԻ և Կարսի քաղաքացիների ժողով քաղ. վարչութեան հաշուետուութիւնը:
Ներս նիստը քննելու ընթացիկ հարցեր և քաղ. վարչութեան հաշուետուութիւնը:
ԿԱՐՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
412 2—2

ПОЛНОПРАВНАЯ ГИМНАЗІЯ
Пріемъ съ 20 мая во всѣ классы съ азбучнаго до 8 кл. включительно съ ЛѢТНЕЮ ПОДГОТОВКОЮ.
Лѣтніе Бухгалтерскіе Курсы
Занятія съ 20 мая на русск. грузинск., армянск. языкахъ. Льготныя условья для учителей и офицеровъ.
Завѣд. ИВ. ЗАХ. ТЕРЪ-СТЕПАНОВЪ. I Тумановская, д. № 13.
395. 10—10

Типографія «ЭКОНОМІЯ» Тифлисъ.